

Usmena zavičajna baština mjesta Cere u Istri

Božac, Karla

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:423715>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

KARLA BOŽAC

USMENA ZAVIČAJNA BAŠTINA MJESTA CERE U ISTRI

Diplomski rad

Pula, rujan, 2020.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

KARLA BOŽAC

USMENA ZAVIČAJNA BAŠTINA MJESTA CERE U ISTRI

Diplomski rad

JMBAG: 0303062317, redoviti student

Studijski smjer: Učiteljski studij

Predmet: Usmena zavičajna baština

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Teorija i povijest književnosti

Mentor: izv. prof. dr. sc. Vjekoslava Jurdana

Pula, rujan, 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Karla Božac, kandidat za magistra primarnog obrazovanja, ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, Karla Božac dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom *Usmena zavičajna baština mjesta Cere u Istri* koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

Sadržaj

UVOD	1
1. TEORIJA USMENE KNJIŽEVNOSTI.....	2
1.1. Usmena književnost	2
1.2. Znanost o usmenoj književnosti	2
1.3. Usmenoknjiževni oblici	3
1.3.1. Dramsko stvaralaštvo.....	3
1.3.2. Usmeno književna retorika.....	4
1.3.3. Poslovice i zagonetke	7
1.3.4. Lirska poezija	10
1.3.5. Epska poezija.....	11
1.3.6. Pripovijetke.....	12
1.4. Trajanje usmene književnosti	15
2. ISTRA	17
2.1. Povijest Istre	17
2.1.1. Istarski narodni preporod	20
2.2. Suvremenost Istre i narodno stvaralaštvo	21
2.3. Govor Istre.....	24
2.3.1. Srednjočakavski/ ikavsko-ekavski dijalekt.....	25
3. CERE.....	26
3.1. Teritorijalno određenje Cera i Ceranščine	26
3.2. Jezične značajke govora Ceranščine	27
4. USMENA ZAVIČAJNA BAŠTINA CERA	28
4.1. Dramsko stvaralaštvo	29
4.2. Usmeno književna retorika	29
4.2.1. Zdravice	29
4.2.2. Basme ili zaklinjanja.....	29

4.2.3. Brojalice	30
4.2.4. Rugalice	31
4.3. Poslovice i zagonetke.....	31
4.3.1. Poslovice.....	31
4.3.2. Izreke	32
4.3.3. Poslovica-anegdota.....	33
4.3.4. Paremiologizmi.....	33
4.3.5. Kletve, zakletve i proklinjanja	34
4.3.6. Zagonetke	35
4.4. Lirska poezija	35
4.5. Pripovijetke.....	40
4.5.1. Legende i predaje	40
4.5.2. Anegdote.....	41
4.6. Molitve	42
4.7. Obiteljski nadimci	58
Zaključak	59
Literatura	60
Popis kazivača.....	61
Popis slika	61
Sažetak.....	62
Summary	63

UVOD

Tema ovog rada je usmena zavičajna baština mjesta Cere u Istri, a napisan je u sklopu kolegija Usmena zavičajna baština. Rad je podijeljen u tri poglavlja i svako poglavlje podijeljeno je u nekoliko potpoglavlja. U prvom poglavlju obrađuje se teorijski dio usmene zavičajne baštine, odnosno usmena književnost. Obrađuje se pojam usmene književnosti, znanosti koje se njome bave te kako se ona dijeli. Kategorije u koje se usmena književnost dijeli posebno su objašnjene. U drugome poglavlju navode se opći podaci za Istarsku županiju, ukratko se govori o povijesti Istre, načinu života stanovnika u prošlosti te odnos prema zavičajnoj baštini i tradiciji. Nadalje, opisuje se čakavsko narječje u Istri te se daje poseban osvrt na srednje istarski ikavsko/ekavski dijalekt. Treće poglavlje se bavi samim mjestom Cere te se navode opći podaci o mjestu. Odrađuje se govor mjesta i navode primjeri usmene zavičajne baštine tog područja. Primjeri su razvrstani prema kategorijama koje su zapisane u teoriji usmene književnosti. Primjeri usmene zavičajne baštine mjesta Cere su preuzeti iz relevantne literature te iz intervjua koje je autorica rada provela. U zaključku se sintetizira cijeli sadržaj rada te autorica iznosi svoja mišljenja.

1. TEORIJA USMENE KNJIŽEVNOSTI

1.1. Usmena književnost

Usmena književnost je najstariji i najdugovječniji oblik umjetničkog stvaranja. Ona je stara koliko je star i sam čovjek. (Kekez, 1986: 133)

Usmena književnosti prenosila se s koljena na koljeno usmenim putem. Razvijala se u sredinama koje nisu poznavale pismo ili se njime nisu služile iz kojekakvih razloga. Svoj najveći procvat usmena književnost je doživjela u vrijeme kada pismenost nije bila poznata svima ili je ona bila rijetka te ona prethodi pisanoj književnosti. Razvijala se je i u sredinama u kojima je pismenost bila rjeđa (na primjer u selima više nego u gradovima). Također, postojala je i u zajednicama u kojima je pismenost bila razvijena, ali je kao vid književnosti bila u drugom planu. Usmena književnost izražava prvo narodno stvaralaštvo i kao takva se još naziva narodna književnost. Ona je dio ljudskih života i koristila se je u određenim životnim situacijama kao na primjer u obredima. (Solar, 1976: 127 – 130)

Danas nam usmena književnosti, prenoseći se od davnina s koljena na koljeno, dopušta uvid u život, razmišljanja, vjerovanja i običaje naših predaka.

1.2. Znanost o usmenoj književnosti

Usmena književnost, kao i pisana, predmet je izučavanja znanosti o književnosti, tj. filologiji kao znanstvenoj disciplini. Za razliku od pisane književnosti, usmenu književnost proučavaju i druge znanosti kao što su etnologija, kulturologija i antropologija. Tim znanostima usmena književnost koristi kao izvor znanja o starim običajima, obredima i općenito životu ljudi u prošlosti. Te znanosti nisu dostatne same po sebi pa se služe pomoćnim znanostima. Neke od pomoćnih znanosti za znanost o usmenoj književnosti jesu: etnologija, historiografija, sociologija, psihologija, muzikologija i lingvistika. One daju dodatna objašnjenja do kojih sama znanost o usmenoj književnosti ne bi mogla doći. Na primjer psihologija objašnjava unutrašnja stanja likova i njihove postupke, historiografija će usmenu književnost smjestiti u povijesni kontekst, a sociologija u društveni kontekst. (Kekez, 1986: 134)

1.3. Usmenoknjiževni oblici

Usmena književnost, kao i pisana, dijeli se na nekoliko književnih oblika, a u nastavku ovog poglavlja oni će se detaljnije objasniti.

1.3.1. Dramsko stvaralaštvo

U prošlosti se nije mnogo toga znalo o dramskom stvaralaštvu u usmenoj književnosti. Razlog tomu je mišljenje kako je narod bio neuk i nisu imali materijala za scenski izražaj. Drugi razlog je taj što je etnološki pristup usmenoj književnosti onemogućio viđenje dramskih primjera zbog toga što su oni bili zapleteni u obrede i običaje u kojima su se izvodili. Početkom 20. stoljeća odustaje se od vjerovanja u to da dramsko stvaralaštvo nije postojalo u usmenoj književnosti, a tek 1960-ih godina je potvrđeno postojanje takvog stvaralaštva. Podatak iz 13. stoljeća pokazuje kako su Trogirani, u vrijeme Uskrsa, „pravili kraljeve i igrali se oružjem“ (Kekez, 1986: 153). Mnogo zapisa o dramskim izvođenjima datiraju u vrijeme 17. i 18. stoljeća i većina ih je s područja u priobalju i s otoka (Dubrovnik, Hvar, Pag, Rijeka...). U 17. stoljeću slovenski povjesničar i etnograf Janez Valvasor bilježi dramsku igru *Traženje prepelica* koja se odvijala u Istri, ali je bila poznata i u ostalim krajevima Hrvatske. (Kekez, 1986: 152 – 153)

U pisanoj književnosti, znamo da su obilježja dramskog stvaralaštva didaskalije, scenografija, kostimografija, dramski tekst, glumci i redatelj. U usmenoj književnosti didaskalije se pretežno ne razlikuju od onih u pisanoj književnosti. Didaskalije se nalaze na uvodnom mjestu ili su ubačene u tekst. One govore što se sve na sceni nalazi, kakvi su kostimi, govore i o izvedbi glumaca, a nekad i o publici. Scena, u usmenom dramskom stvaralaštvu, je jednostavna i nimalo raskošna. Scenski elementi se više zamišljaju nego što se zapravo koriste, a isto tako i scenski rekviziti. Pozornica nije fiksna te se ona može premještati i organizirati zbog neke svrhe ili događanja. Publika je postavljena u polukrug i stepenično se penje oko pozornice. Iz publike izlaze glumci koji su djelomično kostimirani. Kostimografija je jednostavna i služi da otprilike istakne karakter lika. Kostimi su primjereni sceni i temi te se izbjegava realističko kostimiranje. Teme su, uobičajeno, komične, satirične ili sličnog sadržaja te se i kostimi tome prilagođavaju. Uloge glumaca, isto tako, poprimaju grotesknu i karikiranu vrijednost. Glumci su amateri i dobri improvizatori i

zapravo sami muškarci. Glumci tekst ne uče napamet zato što se tekst u izvedbi može mijenjati pa glumac tekst interpretira, svaki put, drugim riječima. U usmenoj književnosti govori se još i o pripovjedačima i pjevačima, ali ne i o redatelju (Kekez, 1986: 154 – 155)

Narodna se drama dijeli po tome gdje su se drame izvodile pa tako postoje svadbene dramske igre, pokladne, karnevalske, momačke, inicijacijsko-obredne, dramske igre koje su tematski povezane s određenim zvanjima i društveno-povijesne dramske igre. (Kekez, 1986: 156)

Najviše oblika narodne drame u Istri otkriveni su u široj okolici Pazina i na Buzeštini. Bilo je poznato izvođenje scensko-dramskih igara sa sjenom na zidu, s lutkom, s maskama, a zatim i kao izvođenje narodnih drama. (Rudan, 1979: 265) „Primjeri teatra sa sjenama poznati su u svakom selu srednje i sjeverne Istre...“ (Rudan, 1979: 265)

1.3.2. Usmeno književna retorika

Isto kao i o dramskom stvaralaštvu, o retorici u usmenoj književnosti počinje se govoriti tek u 20. stoljeću. U usmenoj književnosti nalazimo tekstove koji nisu ni lirski, ni epski, ni dramski, već ih svrstavamo u retoričke. Retorički tekstovi u usmenoj književnosti su oni koji uvjeravaju nekog u nešto ili se njima uvježbava umijeće govorenja „ili pak govorena tvorevina svoju estetiku gradi samo na asemantičkim svojstvima jezika“ (Kekez, 1986: 160). Jedan od oblika usmene retorike je zdravica. Ona je ujedno i najstariji oblik usmene retorike jer je njen naziv u narodu prisutan od davnina. One su kratke, ne razrađuju fabulu, već izražavaju želje ili uvjeravaju. Za izricanje želja zdravicom postoje izražajne formule, tj. onome kome je zdravica upućena želi se puno zdravlja, napredak, podmladak, imetak, blagostanje, zajedništvo te da ga se čuva od svih neprijatelja i zla. Početak i kraj, u zdravicama, su isti, a želje se nižu istim redom te su pune sintagmatskih i sintaktičkih formula. Tekst je ritmičan, a to se postiže rimama i korištenjem osmeraca i deseteraca (stihovi koji su u narodu najčešći). Zdravice još karakteriziraju slikovite poredbe neuobičajene metafore i rečenični obrati te su većinom šaljive ili pak podrugljive. (Kekez, 1986: 160 – 161)

Zdravice se, u Istri, javljaju uz svadbene običaje, ali su prisutne i u susretima, poslovima i na obilježavanju narodnih i crkvenih blagdana. (Rudan, 1979: 263)

Basma ili zaklinjanje je drugi oblik retorike u usmenoj književnosti. Basma aludira na to da joj je „moć uvjeravanja toliko funkcionalna da čovjeka štiti ili oslobađa od bolesti svih vrsta“ (Kekez, 1986: 161) Ona je jedna od vrsta narodne magijske medicine, a kojoj je lijek pjesnička riječ, a retorička komponenta joj je veoma naglašena. Primjer basme:

*„Crna kuja putom kasa,
iz nje bijelo mlijeko pada,
na kamen pada,
kamen se raspada,
od mene urok otpada.“*

(Kekez, 1986: 162)

Nakon izgovorene basme očekuje se da bolesnik stvarno ozdravi. „Sve ono što se zbiva u tekstu govornik i bolesnik očekuju da bude analogno procesu ozdravljenja.“ (Kekez, 1986: 162) Basme datiraju još u srednji vijek i upućuju na to da su postojale prije kršćanstva. Kada je kao vjera na snagu stupilo kršćanstvo, basme su se prilagodile pa tako nije čudno da danas nailazimo na basme s retoričkim komponentama prenesenim iz kršćanstva. Basme su služile u „borbi“ protiv zlih demona, duhova, bolesti, služile su za tjelesno i duševno ozdravljenje te za očuvanje zdravlja. Koristile su se kao lijek protiv nesаницe, straha, vrtoglavice i sličnih stanja. Ipak, najviše su se koristile protiv mora i uroka. Urok se može dobiti pogledom „zlih očiju, zatim čuđenjem ili hvaljenjem“ (Kekez, 1986: 162). Urok najlakše mogu dobiti mladi ljudi ili životinje. U prošlosti, ali i kod nekih ljudi i danas, kada se hvalilo malo dijete, riječi hvaljenja ili čuđenja bile su popraćene riječima „ne ureklo se“. Uroci su se tjeroali „u nebeske visine“ ili „morske dubine“, „gdje pijetao ne pjeva“ ili „gdje pas ne laje“ te tamo „gdje vatra ne gori“ (Kekez, 1986: 162). Mora, za koju postoje mnoge basme, je muški ili ženski lik koji liči na vješticu. Ona „muči ljude u snu i siše im krv“ (Kekez, 1986: 162).

Basme mogu biti u prozi ili u stihu. Ako su u prozi, onda je to ritmizirana prozna rečenica. Za basmu je karakteristična i zvučkovna komponenta, tj. „zvukovna primjena jezičnih elemenata metodom asocijacije“ (Kekez, 1986: 163). Basma može biti slična brojatici kada njen tekst nema logičkog smisla tek „samo ostvaruje zvonkost nabrojanih elemenata prema etimološkoj podudarnosti“ (Kekez, 1986: 163).

U Istri i Hrvatskom primorju ima mnogo primjera basmi ili zaklinjanja. Korijeni tih basmi su u narodnim vjerovanjima pa im zbog toga ljudi pridaju magičnu moć. Basme su tajanstvene i mistične i do njih se najteže dolazi zbog toga što se ljude koji su izgovarali basme nerijetko ismijavalo i preziralo. (Rudan, 1979: 263)

Brojalice su još jedan dio retorike usmene književnosti. Brojalice nazivamo tako jer nabrajaju „stanovite zvučkovne elemente ostvarujući na taj način ritmičko-akustičko-muzički ugođaj“ (Kekez, 1986: 163). One nemaju nikakav sadržaj i u izražajnom smislu ostaju unutar jezika i ne zanima ih jezično značenje. Za ostvarivanje muzičko-akustičke estetike brojalice koriste i nizove stranih ili nizove nerazumljivih riječi koje se uvijek rimuju. Najviše se u brojalicama koriste, tj. nižu i nabrajaju muzički čvorovi. Muzički čvorovi su „pojedine cjeline obično od jedan do devet ili od jedan do deset“ (Kekez, 1986: 163), a svakoj sljedećoj cjelini se dodaju elementi iz prethodne. Na taj način ostvaruje se „kulminacija ritmičnosti i uvježbavanje sposobnosti memoriranja“ (Kekez, 1986: 163). Nakon devetog (ili desetog) stupnja brojatica se u nazad vraća do prvoga, ali to nije za svaku takvu brojaticu, već od brojalice do brojalice. Pod brojalice još spadaju i brzalice. Brzalice ostvaruju muzikalnost i akustičnost ubrzanim izgovaranjem. „Jezične i ritmičke prepreke valjalo bi savladati jedino ubrzanim izgovorom“ (Kekez, 1986: 164). Primjer brzalice je: „*tura bure tura, bura bure valja. Bolje bura bure valja nego Tura bure tura.*“ Brzalice se obično ne čitaju, već se izvode usmeno. One služe za poboljšanje koncentracije, pamćenja i ljepšeg i čistijeg izgovora te za uvježbavanje dikcije. (Kekez, 1986: 165 – 166)

Pod retoričku usmenu književnost spadaju i tzv. rugalice i tzv. hvale. „Retoričkima ih smatramo zato što sadrže komponentu uvjeravanja nekoga u nešto, pa se bez kontaktnosti kazivača i recipijenta ne izvode jer bi bile nefunkcionalne“ (Kekez, 1986: 167). Rugalice mogu biti između pojedinaca, između susjedstva,

između sela, između regija ili naroda, a hvale su često samo dodatni argument rugalici. U rugalicama se podruguje ljudskim slabostima kao što su lijenost, nemoral, laž, pijanstvo, mentalitet i slično. (Kekez, 1986: 167)

Hvale nisu toliko česte na prostoru Istre. Slične zdravicama, ali ih razlikujemo po tome što su skromnije i imaju usmjeren ton koji djeluje nametnuto. (Rudan, 1979: 28)

Rugalice su na prostoru Istre brojnije od hvala. Tema su im „ljudi koji se nisu snašli u životu, njihov intimni život, neočekivana ponašanja i pojedine stvarne ili zamišljene karakteristike.“ (Rudan, 1979: 28)

1.3.3. Poslovice i zagonetke

Poslovice su najkraći oblik književnosti. Znanost svrstava poslovice u najjednostavnije ili najsitnije oblike to jest mikrostrukture ili minijature. Poslovice se nalaze u svim svjetskim kulturama, a prisutne su i u Bibliji. Riječ poslovica dolazi iz ruskog jezika, a u našem jeziku se ustaljuje u 19 stoljeću, a do tada se za poslovice upotrebljavala riječ priričje. Zbog velikog interesa znanstvenika, u cijelome svijetu, za poslovice se razvila posebna znanstvena disciplina koja ih proučava, tumači i rješava pitanja vezana uz njih. Ta znanstvena disciplina zove se paremiologija. (Kekez, 1986: 167 – 168)

Poslovice su vrlo često tumačene i objavljujane prema temi pa su tako one razvrstane na poslovice o šumarstvu, ribarstvu, majci, ljubavi, braku, religiji, godišnjim dobima i slično. Zbog apstraktnosti poslovica, one se takvoj podijeli protive. Apstraktni tekst poslovica podiže ih na razinu hiperboličnosti što znači da ni jedna riječ u njima nije tematski znak. Zbog toga ih je bolje dijeliti prema semantičkim poljima. U knjizi *Uvod u književnost* spominje se pet semantičkih polja prema kojima su poslovice podijeljene. Ta semantička polja su: historijsko semantičko polje, etnološko semantičko polje, filozofsko semantičko polje, političko semantičko polje i sociološko semantičko polje. Dalje se u knjizi spominje kako bi se moglo uspostaviti i psihološko, religijsko, antropološko, moralno i profesijsko semantičko polje. Semantička polja dalje bi se mogla dijeliti na manje skupine u koje bi se svrstavalo više primjera. (Kekez, 1986: 168 – 170)

„Što kraće i što jednoznačnije rečeno, poslovica je precizna slikovita izreka koja uopćava i tipizira raznovrsne životne pojavnosti.“ (Kekez, 1986: 171). Za poslovice je karakteristično „potpuno, općevažeće, izražavanje misli, osjećaja, predodžba i uspostavljanje poante“ (Kekez, 1986: 171). One ukazuju na narativni doživljaj koji se obnavlja. Isto tako poslovice možemo nazvati i slikovitim fiksacijama, a takve postaju apstrahiranjem i tipiziranjem više pojedinosti. Zbog apstrahiranja nemaju ni mjesto ni vrijeme, odnosno ono je apsolutno. Misli se da se baš zbog toga poslovice mogu pronaći u svim kulturama. Poslovice su sastavljene od jedne rečenice, a ta rečenica može biti jednodijelna ili dvodijelna. Kada je poslovica sastavljena od dvodijelne rečenice, onda se govori o binarnoj kompoziciji što potvrđuje postojanje kompozicijske strukture u poslovicama. Takvi primjeri su „građeni na načelu suodnosa: ako – onda, bolje – nego, tko – taj i slično“ (Kekez, 1986: 171). U poslovicama se koristi i metafora, i rima, i aliteracija, i metonimija, i sinegdoha, i onomatopeja te druga izražajna sredstva. Stih karakterističan za poslovicu naziva se paremiakus, ali se poslovice smještaju i u stihove koji su karakteristični za narodnu poeziju kao što su osmerac i deseterac. Takve poslovice u stihovima najčešće su u jednom ili dva stiha, a dio takvih poslovica preuzeto je iz epske narodne poezije te su prešle u sadržaj koji proučava znanost o poslovicama. (Kekez, 1986: 171 – 172)

„Istarsko-primorske poslovice sadrže određene poglede na svijet i život, sažimlju zaključke i prenose iskustva istarsko-primorskog čovjeka od najstarijih vremena do danas.“ (Rudan, 1979: 30)

Drugi tip poslovica naziva se izrekama. Razlika između poslovica i izreka je u tome što izreke „ne zaokružuju misaoni proces u zaključak, i ne pretendiraju na opću valjanost, već parabolčki asociraju na ostvaren događaj“ (Kekez, 1986: 172). Izreke su jače vezane uz kontekst od poslovica i ne koriste kontekstualne spona. Zbog toga su one kraće, a sastavljene su od sintagmatskih cjelina koje bez konteksta ne znače ništa. Razlika između poslovica i izreka prikazana je u primjeru:

Primjer poslovice:

„Ki zlo dela, zlo ga čeka“

Primjer izreke:

„Trbuhom za kruhom“

(Kekez, 1986: 172)

Sljedeći tip poslovice su poslovice – pitalice. Njihov sadržaj postavljen je u obliku pitanja i odgovora, a koriste se dijalogom. Primjer:

„ – Tko ti je to izvadilo oko?“

„ – Brat!“

„ – Zato je tako duboko.“

(Kekez, 1986: 172 – 173)

Nadalje dolaze poslovice – anegdote. One imaju oblik sažetka ili naslova nekog događaja. Takvih poslovice je vrlo malo jer ne mogu svi događaji postati poslovična iskustva. Kada događaj padne u zaborav, takva poslovice gubi svoj smisao. Jedna poslovice – anegdota nastala je po stvarnosti o trojci siromašne braće te je zadržala svoj smisao do danas zbog govorenja o općenitom siromaštvu, a ona glasi „Jedne gaće u trojce braće“. (Kekez, 1986: 173)

Peti tip sadržaja koji proučava paremiologija zove se paremiologizmi. Oni su tvoreni od metafora, poredbi i frazeologizama. Mogu biti sastavljeni od jedne riječi ili ustaljenih cjelina. Frazeologizmi su gotova cjelina koja se koristi u jeziku prilikom govorenja i ne oblikuje se. Nalaze se, isto kao i „obične“ poslovice, u svim kulturama. Primjer: *„tjerati vodu na svoj mlin“*. Za poredbu je karakteristična komparacija, a služi kao nadopuna nekoj tvrdnji. Oblikovanje poredbe, ali i metafore, sveden je na priliku. Primjera poredbe i metafore u usmenoj književnosti ima mnogo.

Primjer poredbe:

„tvrd kao orah; šuti kao riba“

Primjer metafore:

„zubato sunce; zjenica oka“

(Kekez, 1986: 173)

U sljedeću skupinu spadaju narodne kletve, zakletve i proklinjanja. Najbrojnija je to skupina, a kletve su nađene čak i na spomeniku Bašćanska ploča te ih ima u svim vrstama u pisanoj književnosti. Primjer: „*More ti kosti izbacivalo; kroz kosti ti trava pronicala*“ (Kekez, 1986: 173)

U zadnju skupinu spadaju blagoslovi, a primjer blagoslova je: „*Nek ti je na sreću; Prostrla ti sreća put.*“ (Kekez, 1986: 174)

Za zagonetke se, isto kao i za poslovice, kaže da su „svjetski kulturni i književni fenomen“ (Kekez, 1986: 174). Njih poznaju sve svjetske kulture, a koristili su ih i najstariji narodi. Zagonetke su se nekada koristile u obrednim ritualima postajanja odrasle osobe kako bi se provjerila njihova inteligencija. Kao prepreku koju treba savladati da bi se došlo do cilja, koristili su ih narodi u epskim pjesmama, a nekada su se i u našim krajevima koristile u svrhu svadbenih običaja (mladoženja je trebao odgonetnuti zagonetke kako bi došao do mlade). (Kekez, 1986: 174)

Zagonetke se sastoje od dvije komponente, a to su zagonetljaj i odgonetljaj. Za uspostavljanje kontakta između te dvije komponente koriste se kontekstualne poveznice „što je to“, „ča je to“, „a što mi ti je što“, „da što mi ti da što“. Isto tako, za zagonetke je karakteristična metafora na primjer „*Cijelom svijetu jedan tanjur dosta. Sunce*“. U ovom primjeru pjesničke slike zamjenjuju se prema fizičkoj sličnosti (sunce ima oblik tanjura) i prema funkcijskoj (čovjek živi zbog toga što jede, iz tanjura, a Sunce održava svih na životu). Da bi zagonetka bila dobra, njeni se dijelovi moraju podudarati i mora imati jedan odgovor. „Odgonetnuti zagonetku znači dešifrirati metaforu ili, u izvodu, interpretirati pjesmu“ (Kekez, 1986: 175). Iz zagonetka izdvajamo i zagonetke – pitalice. Izdvajamo ih po funkcijsko – oblikovnom kriteriju. One se sastoje od upita i neočekivanog, domišljatog i duhovitog odgovora. „Zagonetke – pitalice skrivaju svoj paradoksalni odgovor u igri riječima ili u prenesenim značenjima“ (Kekez, 1986: 174) kao na primjer „*Kamo ide zec kad navrší drugu godinu? U treću.*“ (Kekez, 1986: 174 – 175)

1.3.4. Lirska poezija

Dugo vremena se je narodna poezija dijelila na junačku poeziju i žensku poeziju. U junačku poeziju je spadala ona poezija koja se izvodila, najčešće, uz gusle i opjevala je junake i njihova djela. Ženska poezija se tako zvala zbog toga što su

takvu poeziju izvodile žene. Ta podjela slična današnjoj podjeli na epsku i lirsku pjesmu. Kaže se kako lirski pjesnik prati čovjeka od rođenja (uspavanke) do smrti (tužbalice): „u veselju i u tuzi, uz obrede i običaje, uz svečane zgode, ali i uz mukotrpne poslove, u ratu i u miru, u ljubavi i u mržnji, u siromašnim nastambama i raskošnim palačama.“ (Kekez, 1986: 176) Usmena lirski poezija traje koliko i ljudski svijest, a najraniji zapis takve poezije, u slavenskom svijetu, nastao je 1507. godine. (Kekez, 1986: 176)

Lirski pjesme preko svojih tema i motiva prikazuju život kakav jest. Zbog toga su romanci i balade u središtu te poezije. „To su manje pjesničke pripovijesti, ponekad vrlo minijature, a ponekad s razvijenom naracijom pa tako od lirski postaju lirski-epski oblikom.“ (Kekez, 1986: 178) Razlika između njih je ta da u romanci biva sretan završetak, a u baladi tragičan. (Kekez, 1986: 178)

Balade koje spadaju u posebnu vrstu zovu se bugarske. To su pjesme dugoga stiha. Takve balade zapisali su pjesnici između 16. i 18. stoljeća. Nazivamo ih bugarske jer se povezuju s glagolom bugariti, a on označuje tužno, melankolično pjevanje. „Za predmet obrade bugarske uzimaju unutrašnje ljudske sadržaje, koji kao središnji motivi uvjetuju organizaciju teksta i redovito ga privode estetički tragičnom.“ (Kekez, 1986: 179) One ističu unutarnja stanja i postupke čovjeka koja su mu urođena i koja su iracionalna. U većini slučajeva bugarske se služe fabulom kako bi istaknula njene motive. (Kekez, 1986: 179)

„Lirski narodna pjesma je naročito prisutna u Istri i Hrvatskom primorju, kako po brojnosti oblika, tako po načinu izražavanja i po svojem ugođaju.“ (Rudan, 1979: 25)

1.3.5. Epska poezija

Epska pjesma je, isto kao i lirski, postojala u svim drevnim narodima. Zbog povijesnih, jezičnih, socijalnih i sličnih razloga u svakom se narodu razvijala druga vrsta epske pjesme. Najpoznatije vrste su *Ep o Gilgamešu* (Babilon, oko 1700. godine prije nove ere), *Mahabharata* (Indija, između 4. stoljeća prije nove ere i 4. stoljeća poslije nove ere) te *Ramajana* (Indija, između 4. stoljeća prije nove ere i 2. stoljeća poslije nove ere). „Za našu se epsku pjesmu dugo vremena mislilo da nije starija od 15. stoljeća, pretežito zato što dubljih izrazitih tragova nije bilo i što je njena

dominantna tematika bila vezana za povijesnu prisutnost Turaka u našim krajevima.“
(Kekez, 1986: 180)

Epska pjesma nastaje iz povijesnih i društvenih događanja, ali ih ona umjetnički prenosi. Ona ne može biti bez fabule i likova koje preuzima iz stvarnog života. Sastoji se od kompozicijskih elemenata: invokacija, zazivanje nadnaravnih sila, slavenska antiteza (u uvodnom dijelu), zatim se događaji razrađuju regresijama, sporednim likovima i scenama epizodama, usporavanjem radnje (epska retardacija) što sve zajedno čini epsku opširnost. Epsku opširnost još čine i opisi likova, njihove opreme, konja, junaka, ženske ljepote te paralelizam. Paralelizam je postupak ponavljanja pojedinih elemenata teksta; kada se pripovjedač dotakne već ispričane radnje, on ju ponavlja i ne sažimlje. Za oblikovanje epske poezije koristi se i epski dijalog. Jedna vrsta epskog dijaloga je borba riječima. U borbi riječima jedan lik poziva drugoga na borbu. Taj dijalog dolazi u dva dijela. Prvi dio je pismo. U pismu se poziva na dvoboj, određuje mjesto, prijeti se i vrijeđa protivnika te sve što je protivniku sveto. Drugi dio takvog dijaloga je izgovaranje ružnih i uvrjedljivih riječi licem u lice s protivnikom prije fizičkog obračuna. U epskoj narodnoj poeziji koriste se i stalni epiteti. To su riječi koje se uvijek dodaju istom pojmu, na primjer vjerni sluga, svijetlo oružje, vjerna ljubav i slično. Isto tako, u epskoj poeziji koriste se i ukrasni pridjevi. (Kekez, 1986: 181 – 182)

Najčešći stih epske poezije je epski deseterac, no nekad je to i osmerac koji je bio karakterističan za liriku. Kako je epika koristila lirski osmerac tako je i lirika koristila epski deseterac. Jedan od primjera epskog deseterca u lirici su slavonski bećarci. (Kekez, 1986: 183)

Istra nije poznata po tome što ima mnogo epskih pjesama, takvo stvaranje nije karakteristično za to područje. Epske pjesme koje su se pronašle u Istri dovedene su iz drugih područja. To potvrđuju teme, motivi, a posebno likovi. (Rudan, 1979: 25)

1.3.6. Pripovijetke

Pripovijetke se dijele na nekoliko podskupina. Podskupine su stvorene prema omjeru realnog i nerealnog u njima. U prvoj skupini ima najviše nerealnog dok u posljednjoj najviše realnog. (Kekez, 1986: 183)

Prva skupina su bajke. One su najdulji prozni oblik usmene književnosti. Njihova je struktura najkompliciranija od svih pripovijetki zbog toga što je njihova naracija razvijenija. „Naracija je jednosmjerno linijska, bez digresija, dodatnih epizoda, retardacija i srodnoga“ (Kekez, 1986: 183). Sadržaj je sveden na put likova prema cilju, a na tom putu savladavaju mnoge prepreke. U bajkama je sve apstrahirano, svi konkretni podaci kao na primjer „geografska imena predjela kojima se likovi kreću, imena likova, bilo koje povijesne i društvene realije.“ (Kekez, 1986: 183) Apstrahiranje je metoda oblikovanja bajki, a isto kao i poslovice, nemaju ni vrijeme ni mjesto. Takva apstrakcija traži i nestvarne likove kao što su zmajevi ili vile. Ti likovi se ponašaju kao ljudi, oni misle, osjećaju i postupaju kao ljudska bića. (Kekez, 1986: 183 – 184)

Sljedeću skupinu tvore legende i predaje. U njima i dalje prevladavaju elementi nerealnog, ali je prisutno i ono realno. Koriste se povijesni i geografski podaci kojih u bajkama nije bilo. Istaknuti su pojedinci, sveci, neobične životinje, gradovi i naselja. Ti elementi su istaknuti zbog toga što legende i predaje tumače uzroke povijesnih i kulturnih pojava. U njima nedostaje zaplet, vrhunac i rasplet jer su oblikovane postupkom plošnog nizanja sadržaja. One mogu tumačiti i posljedice i krajnji cilj nečega. Za predaje se tvrdi kako one u svojem sadržaju aludiraju na istinu, no to ih ne čini istinitima. Jedna od poznatijih predaja je „*Tko prođe ispod duge promijenit će spol*“, a znamo da to nije moguće te da je ova predaja fiktivna, ali ona aludira na istinu. U predajama se često može pronaći u pučka etimologija koja se definira kao nestručno tumačenje značenja riječi na temelju slučajne etimološke srodnosti. Predaje uglavnom tumače nastajanje gradova, kako je nastala zemlja te o pojedinim ljudima i običajima u povijesti. (Kekez, 1986: 184)

Usmena predaja je jedan od optjecajnijih usmenoknjiževnih proznih žanrova (Marks prema Rudan, 2016) Pod usmenom predajom se podrazumijevaju kraće prozne narativne vrste koje govore o povijesnim događajima i osobama, nadnaravnim bićima i događajima koji nude objašnjenja na pitanja o podrijetlu ili nastanku stvari. Usmene predaje se oslanjaju na istinitost toga što se kazuje, fleksibilnijih su kompozicija i jednostavnog stila. (Rudan, 2016: 9)

U pretposljednju skupinu spadaju anegdote. Anegdote su kratke, duhovite pa čak i satirične pripovijetke o značajnim ljudima ili događajima. Njihov sadržaj preuzet je iz svakodnevnoga života pa zbog toga niti nema elemenata nerealnosti. Likovi koji se spominju postavljani su u realne situacije i u realni kontekst. Likovi su i nosioci humora u anegdotama pa su tako oni samo karikirani. „Preko dovitljivih likova satirična poanta je usmjerena na nemoral, ljudsku glupost, lakomislenost, lijenost, lakomost ili društvenu nepravdu.“ (Kekez, 1986: 186) Da bi anegdote bile efektivnije, a njihova poanta bila što istaknutija, tekst se razvija u tri dijela. U prvome dijelu nalazi se kratka ekspozicija te nakon nje slijedi pauza koja čini iščekivanje poante koja dolazi na kraju. Zbog takve kompozicije su anegdote slične današnjem vicu. One su šaljive narodne pripovijetke, ali nisu sve šaljive pripovijetke anegdote. Te pripovijetke koje su šaljive, a ne spadaju u anegdote, nazivaju se švank. U našim krajevima takve pripovijetke postoje. Književnik Josip Posarić ih je objedinio 1923. godine u antologiju švanka pod naslovom *Hrvatska narodna šala*. U knjizi *Uvod u književnost* spominje se kako se znanstvenici ne slažu oko švanka te ga jedni svrstavaju kao poseban prozni oblik dok ga drugi svrstavaju u kriterij po kojem je švank mogućnost svakog proznog oblika švank – predaja, švank – legenda, švank – bajka. (Kekez, 1986: 186 – 187)

U Istri ima mnogo anegdota s temom pomoraca, ribara, penzionera, svećenika i sluga. Karakteristike anegdota koje se mog čuti u Istri su humor i satira, a na kraju se uvijek nalazi poanta. (Rudan, 1979: 27)

U posljednju skupinu pripovijetki spadaju novele o životinjama poznatije kao basne. Njihova specifičnost je to što su im likovi i nosioci radnje životinje. Preko tih životinjskih likova prikazuju se ljudske karakteristike. One su pisane, uglavnom, u obliku dijaloga, a za razliku od bajke slikovno mišljenje se stvara u realnim predodžbama. Ipak, zbog njihove paraboličnosti slične su bajkama, no bajke njihova paraboličnost i apstrahiranje čine primjenjivom unatrag, a basne njihova paraboličnost čini primjenjivom unaprijed. (Kekez, 1986: 187 – 188)

U Istri i Hrvatskom primorju basne se oblikuju likovima: lisica, vuk, pas, magarac, zec i pijetao te ne postoji opis likova. (Rudan, 1979: 27)

1.4. Trajanje usmene književnosti

Ive Rudan u svom članku *Trajanje usmene književnosti* govori o tome kako nastanak i trajanje narodne književnosti ovisi o velikom broju ljudi. On dijeli ljude prema njihovom doprinosu narodnoj književnosti u tri kategorije. Te kategorije su: *Izvorni stvaraoci ili autori, izvođači i informatori.* (Rudan, 1980: 54)

U prvu kategoriju, *Izvorni stvaraoci ili autori*, svrstava nadarene ljude koji daju prve oblike i vrste usmene književnosti. O njima se najmanje zna i nema konkretnih podataka. Kaže kako ni znanstvenici ni ljudi u narodu nisu pridavali važnost autorima te se nisu ni pitali koji su autori nekog usmenog stvaralaštva. No, autori itekako postoje. Bez njih ne bi ni postojala usmena književnost. Rudan kaže kako ne mogu svi biti dobri autori, kao što ni svatko ne može biti dobar izvođač. Isto tako, kaže kako autore otkrivaju vrijednosti koje se nalaze u njihovom stvaralaštvu. Autori koriste događaje koji su se vidjeli ili se za njih čulo u nekoj sredini te prema njima „oblikuju određena viđenja života i svijeta svoje sredine u takve forme koje će biti podesne ta viđenja i ocjene života i svijeta prenijeti i iskazati i drugima.“ (Rudan, 1980: 55) Neke teme, motive ili likove autori su često preuzimali jedan od drugoga te su na tome stvarali svoja nova djela ili preradili tuđa i dali im novi život. Kako Rudan kaže, nije svaki takav pothvat uspješan, „uspjeh se ogleda u tome koliko tko znade uzeti onih najbitnijih i najosebujnijih životnih situacija pa to ugraditi u pjesmu ili pripovijetku ili u neku drugu vrstu usmenog stvaralaštva“ (Rudan, 1980: 55) Autori narodne književnosti u svom stvaralaštvu prikazuju narodno „proživljavanje, viđenje i shvaćanje života“ (Rudan, 1980: 56), a svaka sredina je to činila na svoj način. Od tuda proizlaze „regionalno-prostorne specifičnosti pa i relativna autonomnost usmenog narodnog stvaralaštva“ (Rudan, 1980: 56). Rudan kaže kako se to osobito vidi u građi koja je nastala u regijama koje su geografski i jezično zatvorenije kao što je Istra s kvarnerskim otocima. (I. Rudan, 1980: 55 – 56)

Druga kategorija su *izvođači*. Izvođači su, u manjem broju autori, a češće samo prenosioci narodnog stvaralaštva. Oni izvođenjem osiguravaju trajanje usmenog stvaralaštva, no takvim prenošenjem stvaralaštvo se zna i iskriviti. Svaka vrsta narodnog stvaralaštva teži za svojim izvođačem pa tako Rudan govori o izvođačima pjevačima, pripovjedačima, glumcima ili govornicima. O njima se zna više

nego o autorima. Kaže kako se u narodu pamti izvođače i kako su i gdje izvodili određenu vrstu usmenog narodnog stvaralaštva. O takvim ljudima, kako kaže Rudan barem u Istri, se i dan danas čuvaju uspomene. (Rudan, 1980: 56 – 58)

Usmeno stvaralaštvo ostvaruje se pred publikom, a to i nije tako lako. Osnova za ostvarivanje usmenog stvaralaštva je privući i zadržati pažnju slušatelja ili gledatelja, ako se to ne postigne, izvođač može biti izložen smijehu ili izrugivanju što je u prošlosti dolazilo do izražaja više no danas. Ostale karakteristike dobrog izvođenja su ugodni glas izvođača, njegovo držanje ili njegova gluma te vrijednost vrste koju on izvodi. Isto tako tema, motivi i likovi moraju biti vezani za život publike koja sluša ili gleda. Navike neke sredine isto utječu na uspješnost izvođenja djela ili prihvaćanja publike. Kako Rudan navodi bugarenje koje se izvodi u sredinama na Ćićariji ne bi bilo prihvatljivo na južnim dijelovima Istre, kao što na Ćićariji ne bi bilo prihvaćeno pjevanje uz sopile koje se koriste u južnijim krajevima Istre. Publika je ta koja odlučuje koliko je nastup izvođača bio uspješan te isto tako publika odlučuje što će se zadržati duže ili pak trajno, a što će se zaboraviti. „Loš izvođač pokvari i najbolje djelo, a dobar će učiniti dojmljivim i ono lošije. Prema tome, izvođač je osnova trajanja vrstama i oblicima usmenog stvaralaštva određene društvene skupine.“ (Rudan, 1980: 58) U Istri se, na primjer održala na životu pjesma *Zaspal Pave* koju je Rudan okarakterizirao kao drugorazrednu pjesmu dok, kako kaže, nekim boljim tekstovima danas nema ni traga. Rudan misli kako je za zadržavanje te pjesme zaslužan baš izvođač koji je svojim kvalitetama osigurao opstanak tog, po njemu, lošeg teksta tako što ga je izvođački oplemenio. Takvih primjer nema mnogo, no oni pokazuju koliko je izvođač važan u životu usmenog narodnog stvaralaštva. (Rudan, 1980: 58)

U treću kategoriju su svrstani *informatori*. Oni su ljudi „koji prenose i daju određene informacije o vrstama i oblicima usmenog narodnog stvaralaštva“ (Rudan, 1980: 54). Oni uglavnom služe kako bi dali informacije o ljudima koji znaju određene vrste i oblike narodnog stvaralaštva, sakupljačima građe. Isto tako oni poznaju publiku i njen sud o kvaliteti izvođača, iako taj sud nije uvijek pouzdan. (Rudan, 1980: 59)

2. ISTRA

Usmena zavičajna baština na području istarskog poluotoka bogata je i sadržajna te još i danas obiluje brojnim primjerima među njenim stanovnicima. Kako bismo što bolje razumjeli specifičnosti u kojima je nastajala usmena zavičajna baština Istre, potrebno je navesti i druge osobitosti toga kraja kao što je teritorijalni, etnički i povijesni kontekst.

Istra je najveći poluotok u Republici Hrvatskoj i njenim najvećim dijelom prostire se Istarska županija. Smještena je na sjeveroistočnom dijelu Jadranskog mora te okružena njime s tri strane, a na sjevernoj strani nalazi se kopnena granica sa Slovenijom. Nalazi se, gotovo, u srcu Europe i na pola puta između ekvatora i sjevernog pola. Zbog takvog povoljnog položaja oduvijek je predstavljala most između srednjoeuropskog kontinentalnog područja i Mediterana. (Istarska Županija – Zemljopisni podaci, dostupno na: <https://www.istra-istria.hr/index.php?id=263>, pristupljeno: 20. 07. 2020.)

Površina Istarskog poluotoka iznosi 3. 476 četvornih kilometara. Devedeset posto površine Istarskog poluotoka pripada Republici Hrvatskoj dok ostalih deset posto dijele Slovenija i Italija. Najveći dio Istarskog poluotoka pripada Istarskoj županiji i ona čini 4,98 posto od ukupnog teritorija Republike Hrvatske. Manji dio pripada Primorsko-goranskoj županiji. (Istarska županija – Zemljopisni podaci, dostupno na: <https://www.istra-istria.hr/index.php?id=263>, pristupljeno: 20. 07. 2020.)

Istarska županija, prema popisu stanovništva iz 2011. godine, ima 208.055 stanovnika od toga 48,62 posto su muškarci, a 51,38 posto žene. Najveći postotak stanovništva čine Hrvati, nakon njih po postotku stanovništva nalaze se Talijani te Srbi, Bošnjaci, Albanci, Slovenci, Crnogorci, Romi i ostali. (Istarska županija – stanovništvo u Istarskoj županiji prema popisu iz 2011. godine, dostupno na: <https://www.istra-istria.hr/index.php?id=14>, pristupljeno: 20. 07. 2020.)

2.1. Povijest Istre

Kako bismo shvatili narodno stvaralaštvo, ljude koji su ga stvarali i vrijeme u kojima su nastale priče, legende, uspavanke, brojalice i slično, koje su se prenosile s koljena na koljeno, moramo znati njihovu povijest i što su sve proživljavali. Kako

povijest samog mjesta Cere nije istražena, moramo tražiti opće podatke u zabilježenoj povijesti istarskog poluotoka. Tako ćemo saznati u kakvim su uvjetima ljudi živjeli u vremenima kada su stvarali usmenu baštinu, u kojem režimu i kako su razmišljali.

Postoji nekoliko teorija po kojima je Istra dobila ime. Jedna od njih je ta da je ime Istra došlo od njenih najstarijih stanovnika *Istra ili Istrana*. O njima se ne zna previše, ali se pretpostavlja da su bili pripadnici drevnog naroda *Veneti* koji su, prema mišljenju stručnjaka, pripadali Ilirskom narodu. Oni su naselili Istru oko polovice prvog tisućljeća prije nove ere. Druga teorija je ta da su Istrani podrijetlom tračkog roda koji potječe s ušća rijeke Istre. Onu su u šestom stoljeću prije nove ere naselili prostor istarskog poluotoka te su ga nazvali po svom narodu, Istra. Treća teorija stručnjaka je ta da su stari narodi nazvali ovaj prostor Istra, prema rječici Istri koja je bila jedan rukav velike rijeke Istre. (Gruber, 2005: 23)

Stari narodi su na prostoru Istre živjeli već u kamenom dobu. Novi narodi (Kelti) dolazili su na područje Istre, no živjeli su u skladu sa starosjediocima. Istra je od vrlo rane povijesti bila značajan prostor. Kroz povijest su se za nju borili mnogi narodi. Od Rimskog carstva, Italske države, bizantske vlasti, preko raznih naroda, Franaka, Nijemaca, Mlečana, Hrvata, Habsburgovaca do novije povijesti kada je Istra pripala Italiji te Jugoslaviji u kojoj je bila pripojena svojoj matičnoj državi Hrvatskoj pa na kraju do samostalnosti Hrvatske kojoj i danas pripada. Istarski narod preživio je mnoge ratove, bolesti, mijenjanja vlasti, razdvojenosti Istre na više vladara, siromaštvo i potlačivanje. Istarski narod se borio za svoje vladare, ali i protiv njih. (Gruber, 2005: 17 – 22)

O životu istarskog naroda u povijesti, ističući upravo Cere, govori Ive Rudan u svojoj knjizi *Narodna čakavska poezija*. „Listam i čitam knjige o Istri. Strašno pišu. Mijenjali su se vladari, bitke vodile za pomicanje granica, stvarale vojske. Koliko se je vladara u prokapalim stoljećima izmijenilo po našim istarskim gradićima? Puno je o njima pisano. O mojem Ceru ništa. A tragovi i matične knjige postoje i govore da se je odvijao život za svih tih brojnih stoljeća. Tako tragovi i matične knjige postoje i govore o životu svih istarskih, i ne samo istarskih, neurbaniziranih sredina. O njima, u knjigama, u historiografiji, gotovo ni traga, a netko je morao te moćnike u gradićima

hraniti i poжити, netko je morao za njih bitke voditi da bi opstali ili uzimali pred jačim. Netko je morao slati vojnike i mornare da popunjavaju vojničke redove i plovila na moru. Da, činio je, većinom, to ne spominjani u historiografiji Istre narod. Moji nepismeni seljaci, tvrdi težaci, pitomi ovčari i volari. Činile su to naše priproste majke, kućanice i težakinje, dojilje i prelje, žene i kopačice, žetelice, tukačice i kuharice. Činile su to desetljećima, stoljećima, uobičajeno, tiho, mirno, priučeno, teško, ali činile su.“ (Rudan, 1979: 8 – 9) Kao što Rudan govori, u navedenom citatu, istarski narod živio je siromašno, a vodili su bitke. Uspjeli su opstati svih ovih stoljeća na svom prostoru, usprkos svim nedaćama koje su ih snašle. Kako kaže, snaga istarskog naroda se u teoriji zaobilazi, a neki je uopće nisu vidjeli ili ju prezirali. No, ona je postojala. Ona je opstala, kao i narod u svim tim stoljećima. Jedan razlog zašto je istarski narod imao takvu snagu za preživljavanjem, bila je njihova pjesma. Ona je gruba i mnogi ju ne razumiju, ali ona je davala duhovnu snagu istarskom narodu. „Pjesma je ječila i davala duhovnu snagu naraštajima i naraštajima moga, i ne samo moga, kraja. Zato su opstali“ (Rudan, 1979: 9) Kako kaže, snagu istarskog naroda najbolje pokazuje narodno stvaralaštvo. „To je jedino bilo, dugo, kroz što je narod mogao iskazati sebe, svoju punu samosvjesnost. Nitko mu to nije nikad mogao potpuno oduzeti, premda je bilo (...) pokušaja“ (Rudan, 1979: 9)

O životu stanovnika Cera, ali i svih stanovnika Istre, kazuje i priča koju je ispričala Kate Kuhar koja govori o njenom mužu u talijanskoj vojsci. „(...) *Kako je moj Martin povida, kad su bili na ratištu u Jugoslaviji, u Hrvatskoj. Je reka njega da je ćepalo, debul je bi vajka, nika malarija i kad su vojska šla napreda, a je reka: Ja ne bin moga hodit. Je reka da ga je stavi na konja i popelja, dokle je došla Ilka, kad je tamo došla, je reka, ga je frmala, su ga frmali. I me je kala doli i tako san pasa dobro. A sad, to je bilo grdo, aš naš je bi u vojski, u Afriki. Pa Talije. Ša je kvarnar i osmu nutra i to se nikad ni finilo. I kad je doša doma na noge od Trsta su ga zajno mobilizirali. Je ša u Hrvatsku. I to ti je bilo sve jeno za drugin, joh kataloh.*“
kazivačica: Kate Kuhar (zapisano: 22. 8. 2020.)

2.1.1. Istarski narodni preporod

Kroz vrijeme pod pojam Istra smatralo se različito područje. Nekad je pod Istru spadao Trst koji je sad u Italiji, nekada je Istra bila samo do rijeke Raše, a nekada se Istrom smatralo samo zapadna obala današnje Istre. Približno od 1800. godine pod Istru se smatra cijeli Istarski poluotok s bližim mu otocima Cresom, Lošinjem, Krkom te njihovim manjim otocima. Kroz povijest razni narodi naseljavali su Istru, a i kao što se u prethodnim poglavljima vidi, Istra je imala mnogo različitih vladara. Najstariji i jedini narodi koji su opstali u Istri su Hrvati i Slovenci koji su u Istru došli početkom 7. stoljeća. Njihov jezik bio je prihvaćen i poštovan što nam pokazuju pronađeni zapisi iz 10. i 11. stoljeća pisani na jeziku ondašnjih Hrvata i Slovenaca. Tiskale su se i knjige na tom jeziku pisane na glagoljici, latinici i ćirilici. Kasnije se ipak to promijenilo te se je zanemarivao, zabranjivao i uništavao taj jezik. Istarski vladari nisu voljeli jezik istarskog stanovništva, a tako i same stanovnike. Uz „mržnju“ vladara, mnoge ratove i bolesti istarsko stanovništvo bilo je slabo i osiromašeno. Francuska revolucija i ilirizam oko 1840. godine probudili su istarski narod. Tražilo se pripojenje Istre s Hrvatskom. U Istri su se počele pjevati hrvatske domoljubne pjesme. No, istarski narod je opet potisnut u godinama između 1849. i 1860., ali oni nisu stali u svom naumu. Radilo se na osvještavanju naroda i na njegovom obrazovanju i jačanju. Biskup Juraj Dobrila (rođen 1812. godine) bio je jedan od tih koji je dubio svijest istarskog naroda i poticao druge biskupe na isto. On je prvi, nakon mnogo godina, koji je služio misu na hrvatskom jeziku. Kasnije su i učitelji, liječnici, odvjetnici, sudci, trgovci i poneki seljaci počeli komunicirati u javnom životu hrvatskim jezikom. Osnivale su se čitaonice u kojima se je moglo čitati novine i razmjenjivati mišljenja i ideje. U tim čitaonicama su se često organizirale zabave uz pjesmu, ples i glazbu, ali i domoljubne govore i predstave. Osim usmenom riječi, istarski narod se pobuđivao i tiskanom. Tiskali su se molitvenici, knjige, novine i čitanke. U istarskom narodu ima mnogo poslovice, zagonetki, pripovijesti i pjesmi. Njih se je tiskalo u raznim novinama, ali najviše u časopisima Matice Hrvatske i časopisu „Naša Sloga“. Istarsko narodno stvaralaštvo izrodilo je mnogo pjesmi različitih vrsti. Ima mnogo junačkih, ljubavnih i svadbenih, a ima mnogo koleda i naricaljki. Kako kaže Vjekoslav Spinčić, u svom radu „Razvitak narodnog preporoda u Istri“ u to vrijeme kada je on pisao rad, ima mnogo ljudi u narodu koji sami smišljaju i improviziraju nove pjesme koje prodiru

u narod i koje se izvode u prigodnim prilikama. „Narodne pjesme uopće prelaze od koljena na koljeno, i narod ih prema prilikama pjeva. Tiskane uvijek rado čita, naslađuje se njima, i zabavljam i uzdržaje to lakše u svom jeziku i svojoj narodnosti. Uzdržao ih je i onda, kada nije znao čitati, kad nije imao svojih škola“ (Spinčić, 2005: 249)

2.2. Suvremenost Istre i narodno stvaralaštvo

Istra je vrlo bogata usmenim narodnim stvaralaštvom. To potvrđuje i Ive Rudan koji u svom članku *Suvremenost Istre i narodno stvaralaštvo*, koji je pisao 1979. godine, govori kako se usmeno narodno stvaralaštvo sakupljalo 140 godina. Što znači da do danas sakupljanje takvog stvaralaštva traje oko 180 godina. Kako kaže, samo manji broj te građe je objavljen u raznim novinama, časopisima, zbornicima, čitankama i slično dok se veći dio nalazi na Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti (stari zapisi), u Zavodu za istraživanje folkloru (noviji zapisi), na Radio Puli (najnoviji zapisi) te se dio nalazi u vlasništvu autora. (Rudan, 1979: 66)

Rudan kaže kako je iz te prikupljene građe vidljivo da je usmeno narodno stvaralaštvo u Istri, do početka 20. stoljeća, bilo raznovrsno i intenzivno, a toj tvrdnji pridonose različite vrste i oblici te brojni pronađeni primjeri za svaku vrstu. U primjerima se obrađuju raznovrsne teme i raznovrsni motivi. Od svih vrsti, na istarskom poluotoku postoji najviše zapisa lirskih narodnih pjesama koje su najbrojnije i u drugim županijama države. Lirske pjesme su najpopularnija građa za sakupljače i za zapisivače stoga je ta vrsta i najpotpunije sakupljena. Ive Rudan misli kako narodne pripovijetke, vicevi, poslovice i zagonetke nisu bili zanimljivi zapisivačima u prošlosti te da zbog toga nema puno zapisa te vrste i da su se, sigurno, mnogi primjeri tako zaboravili. Na istarskom poluotoku nema ni previše zapisa epskih narodnih pjesama, a ono što je zapisano potječe s juga Istre (posebno Valtura i Premantura) i s Ćićarije. Na ta područja epske su pjesme donijeli doseljenici u 16. i 17. stoljeću, iz unutrašnjosti Dalmacije i Biokovskog područja. (Rudan, 1979: 66 – 67)

Rudan još kazuje kako je vidljivo da se je narodno stvaralaštvo opiralo novim načinima života koji su ih pokušali poslati u zaborav. Što se događalo u vrijeme kada je Istra bila pod vladavinom Italije u razdoblju između prvog i drugog svjetskog rata.

Zapisi koji su nađeni nakon sjedinjenja Istre s državom Hrvatskom (u sklopu SFRJ), kako kaže Rudan, predstavljaju samo „ostatke, pa čak i krhotine starog bogatog i impresivnog materijala“ (Rudan, 1979: 67) Nakon pripajanja Istre mijenja se društvo te tako i običaji. Kako kaže Rudan, mijenja se vid života i zarađivanja pa tako i međuljudski odnosi. Polako nestaje patrijarhalan način života te se zapostavljaju narodni običaji, a s njima „prostori i uvjeti za izvođenje mnogih vrsta i oblika narodnog stvaralaštva“(Rudan, 1979: 68)

Postoji još nekoliko faktora koji su doprinijeli zaboravu i zapuštanju narodnih običaja pa tako i narodnog stvaralaštva. Jedan od njih je taj da se nakon oslobođenja Istre od talijanske vladavine počinje mijenjati društveno-politička klima te su se stvorili uvjeti za narušavanje nekih načina narodnog života s pokušajem njihova istrebljenja. Ti pokušaji bili su uzrokovani mišljenjem kako su ti običaji ostatak prošlosti, primitivizma i praznovjerja. Jedan takav običaj koji se pokušao istrijebiti bile su pokladne priredbe. Također, dok je Istra bila pod vlašću Talijana, oni su opustošili istarsku tradiciju i kulturu, a isto tako i prosvjetu. Nakon oslobođenja istarsko školstvo je patilo. Nedostajalo je kvalitetnih nastavnika, a istarski učenici nisu znali standardni hrvatski ili srpski jezik koji su u to vrijeme koristili u Jugoslaviji. Zbog tih problema, u Istru, su bili pozvani nastavnici iz ostalih krajeva tadašnje Jugoslavije. Oni su uvelike doprinijeli u obnovi i razvijanju školstva u Istri. Kako su ti nastavnici bili iz ostalih krajeva Jugoslavije, oni nisu pridavali pažnju istarskim običajima pa tako ni istarskom narodnom stvaralaštvu. „To je i razumljivo s obzirom na prisutnu društveno političku klimu koja se bila stvorila u odnosu na stare narodne običaje i činjenicu da su ti narodni učitelji dolazili ipak iz drugih zavičajnih kultura i da mnogi nisu imali (ili nisu mogli imat) dovoljno sluha za specifični i relativno autonomni istarski folklor.“ (Rudan, 1979: 68) Pod takvim uvjetima života, posebno kod mladih, u Istri se razvilo mišljenje kako je njihova tradicija i stvaralaštvo, pogotovo pjesma i glazba, nešto primitivno, zaostalo i bezvrijedno naprema pjesmi i glazbi drugih kultura (posebno naprema kulturi Dalmacije i Slavonije) čija je pjesma i glazba bila vedrija, ritmički bogatija te prihvatljivija za slušanje. Još su samo poneki stariji stanovnici Istre, stariji pjevači i svirači, izvodili istarske narodne pjesme (pjevanje na tanko i debelo) u rijetkim prilikama jer su oni bili tako odgojeni i naučeni u djetinjstvu i mlađim danima. (Rudan, 1979: 68 – 69)

Šezdesetih godina prošlog stoljeća se opet počinje uvažavati narodno stvaralaštvo u cijeloj bivšoj Jugoslaviji pa tako i u Istri. Tradicija se počinje oživljavati bogatiti i u skladu s vremenom mijenjati. Tih godina počinje se dovoditi električna energija i pitka voda po selima pa su se na svečanosti (pučke i protokolne) pozivali narodni svirači i pjevači. Isto tako, u školama, folklornim društvima i drugim udrugama počinje se učiti narodno pjevanje i sviranje na narodnim instrumentima. Zbog elektrifikacije sela počinju se masovno kupovati radio prijemnici. Godine 1961. osnovana je radio stanica u Puli (Radio-Pula). Radio-Pula je najprije bila gradska radio stanica pa se potom proširila na općinsku, a od 1962. godine djeluje kao županijska radio stanica. Kako su se u to vrijeme masovno kupovali radio prijamnici, a Radio-Pula je bila jedina radio stanica u Istri koja se mogla slušati bez smetnji, svi su slušali njihov program. Radio-Pula je u svojem programu prenosila istarsku narodnu glazbu, najprije kao dio nekih svečanosti, a kasnije u posebnim emisijama narodne glazbe. Godine 1966. organizira se prva smotra istarskog folkloru u Motovunu, pod vodstvom profesora Slavka Zlatića, „istaknutog istarskog (i jugoslavenskog!) muzikologa, kompozitora, dirigenta i folkloriste.“ (Rudan, 1979: 70) Na smotri se okupilo mnoštvo istarskih narodnih pjevača, svirača i plesača, najviše onih starijih. Smotra je pozitivno odjeknula u javnosti te je tako istarsko usmeno narodno stvaralaštvo dobilo potvrdu o njegovoj vrijednosti. Smotra je postala stalna godišnja manifestacija, a u općinama su se održavale manje smotre s razlogom da se najbolje pošalje na smotru u Motovunu. Nakon 1966. godine Radio-Pula organizira prikupljanje, snimanje i obradu istarskih narodnih pjesama. Taj posao je dodijeljen glazbenom uredniku Radio-Pule, Renatu Perniću 1968. godine koji ga je još više poticao. Tako je do sredine 1979. godine snimljeno i obrađeno 1065 narodnih pjesama koje je izvelo 235 narodnih pjevača i svirača iz raznih krajeva Istre. Na snimkama je zapisano vrijeme i mjesto snimanja, trajanje izvedbe, ime i prezime izvođača, godina rođenja izvođača i zanimanje izvođača. Zbog orijentacije Radio-Pule prema istarskom narodnom stvaralaštvu i ljubavi prema istom, i urednika Radio-Pule, sakupljeno je mnogo narodnih pjesama Istre. Kako Rudan kaže, opće mišljenje je da je Radio-Pula sa svojim radom imala glavnu ulogu u oživljavanju narodnog stvaralaštva u Istri te na poticanju na njegovo razvijanje. (Rudan, 1979: 69 – 72)

2.3. Govor Istre

U Istri nalazimo mnoštvo dijalekata i dijalektnih tipova. Mnogi znanstvenici su istraživali istarsko bogatstvo dijalektima. Njihovi kriteriji prema kojima su istraživali jezične značajke podosta su slični i preklapaju se. U radu Oriijane Paus nalazi se podjela čakavskog narječja na šest dijalekata koju je postavio akademik Dalibor Brozović u svojoj knjizi *Jezik, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski* 1988. godine. Dalibor Brozović dijeli čakavsko narječje prema različitoj refleksaciji jata /ě/. Pa je tako podijelio čakavsko narječje na:

1. Buzetski ili gornjomiranski dijalekt

Taj dijalekt prostire se u sjevernom dijelu Istre te je očuvao stari /ě/ kao poseban fonem.

2. Jugozapadni istarski ili štakavsko-čakavski dijalekt

Ovaj dijalekt prevladava na zapadnoj obali Istre. To je ikavski dijalekt koje je seljenjem stanovništva donesen u Istru iz Dalmacije. Kada je dospio u Istru, bio je štokavsko-čakavskog tipa, ali je čakaviziran. Najviše štokavskih elemenata ima prema jugu Istre pogotovo oko Premanture.

3. Sjevernočakavski/ ekavskočakavski dijalekt

Zauzima područje istočne istarske obale (govor Labinštine i Boljunštine), središnje Istre (Žminjštine i Pazinštine), obale sjevernog Hrvatskog primorja do Bakra te otok Cres i sjeverni dio Lošinja.

4. Srednjočakavski/ ikavsko-ekavski čakavski dijalekt

Zauzima najveći dio čakavskog prostora.

5. Južnočakavski/ ikavskočakavski dijalekt

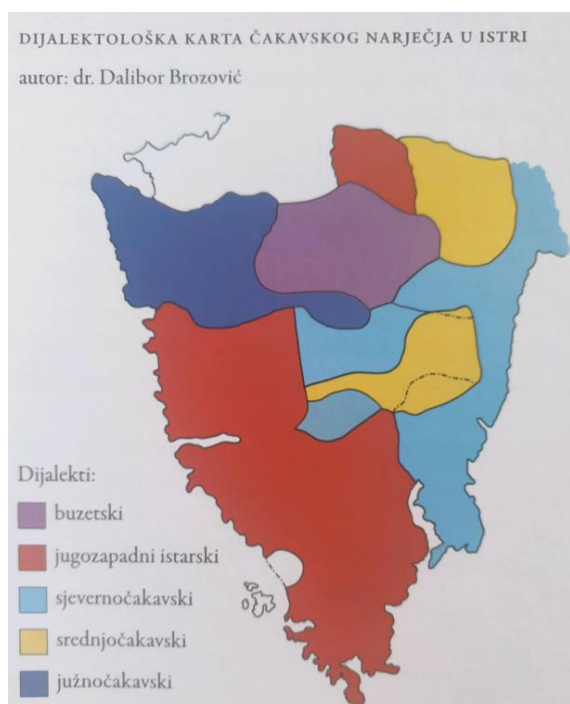
Prostire se na sjeverozapadnoj Istri između rijeka Mirne i Dragonje i na jedan mali dio južno od rijeke Mirne.

6. Lastovski/ jekavskočakavski dijalekt

Specifičan samo za otok Lastovo.

(Paus, 2008: 125)

Slika 1. Dijalektološka karta čakavskog narječja u Istri

Izvor: Libri žminjski, 2008. str. 125.

2.3.1. Srednjočakavski/ ikavsko-ekavski dijalekt

Srednjočakavski/ ikavsko-ekavski dijalekt obradit će se detaljnije zbog potrebe u nastavku rada.

O ikavsko-ekavskom dijalektu u Istri prvi piše poljski dijalektolog M. Małecki. U svom radu on je napisao kako se taj tip govora koristi u središnjoj i sjeveroistočnoj Istri, a nazvao ga je *čepićkim tipom govora*. Prema Małeckom taj govor se koristi u selima: Milotić Breg, Garžinići, Šumber, Kršan, Čepić, Kostrčane, Grobnik, Zarečje, Pazinski Novaki, Cerovlje i Gologorica. (Paus, 2008: 127)

Iva Lukežić je napravila najcjelovitiji prikaz ikavsko-ekavskog čakavskog dijalekta. Ona je potvrdila kako ikavsko-ekavski refleks jata prema pravilu Jakubinskog i Meyera postoji u selima: Boljevići, Čambarelići, Čepić, Sveta Katarina, Kožljak, Kukurini, Lazarići, Pićan, Šumber, Šušnjeva i Tupljak. To pravilo,

Jakubinskog i Meyera glasi glas /ě/ se dvojno reflektira kao /i/ ili kao /e/ zavisno od fonološkog okružja u kojem je prvotno nastajao. (Paus, 2008: 127)

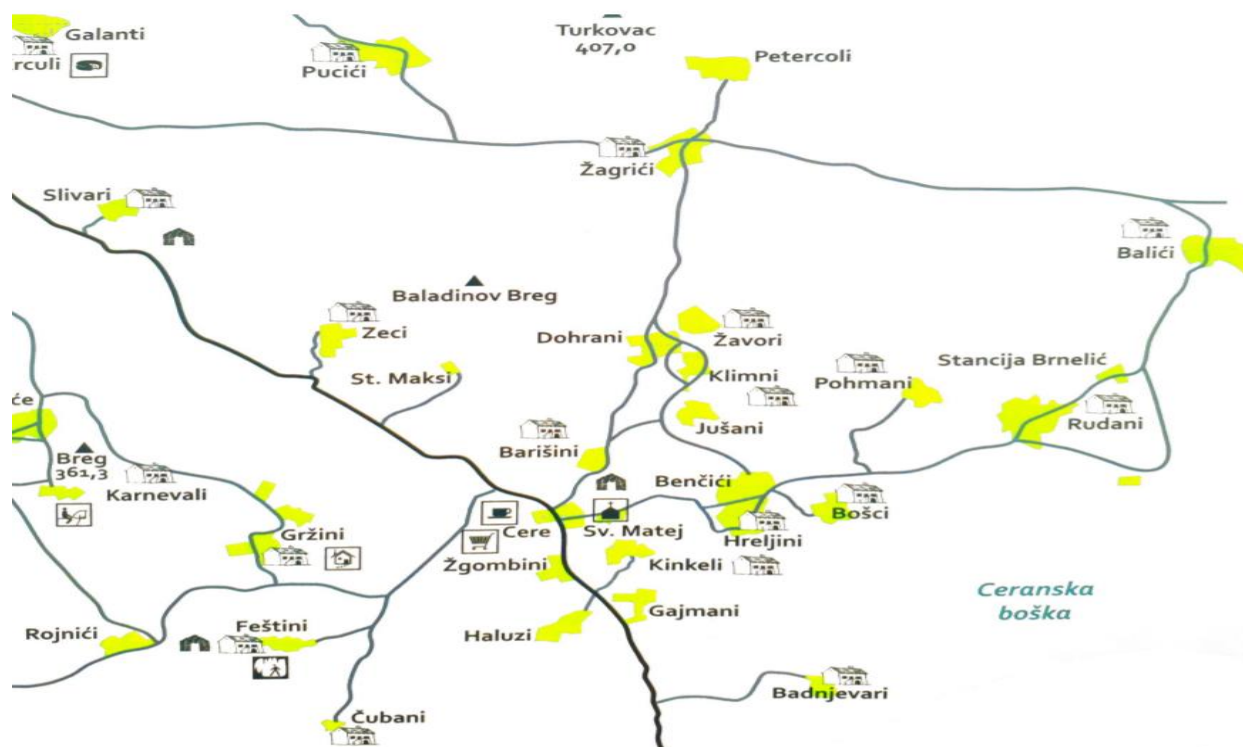
Iva Lukežić dijeli ikavsko-ekavski dijalekt na poddijalekte. Ti poddijalekti su: Primorski poddijalekt, Kontinentalni poddijalekt, Rubni poddijalekt. Ona je isto tako utvrdila da govor *čepićkog tipa* o kojem je M. Maček govorio, spada u rubni poddijalekt.

3. CERE

3.1. Teritorijalno određenje Cera i Ceranščine

Cere je naselje koje se nalazi 5,5 kilometara jugoistočno od njegovog općinskog središta Žminja. Naselje se nalazi na županijskoj cesti Žminj-Barban. Cere tvori više manjih sela, a ona su Badnjevari, Balići, Barišini, Benčići, Bošci, Čubani, Dohrani, Feštini, Gržini, Gajmani, Haluzi, Hreljini, Jušani, Klimni, Kinkeli, Kroketi, Pohmani, Rojnići, Rudani, Stancija Maksi, Sv. Matej, Zeci, Žavori, Žagrići i Žgombini.

Slika 2. Karta Ceranščine

Izvor: TZO Žminj

(Istarska enciklopedija, 2005: 133)

O povijesti Cera nema ništa zapisano u knjigama, ali zato ima njegovih opisa. Mate Balota spominje Cere u svojim prozama koje su sakupljene u njegovu bibliografiju *Mate Balota/ proza i poezija*. Opis je zapisan 1937. godine, a glasi ovako: „Ne znam kako, pred oči mi neprestano dolazi slika Svetog Mateja, znate gdje je to? Tamo negdje na polovini puta između Barbana i Žminja, daleko od svih glavnih putova, malo selo na brežuljku, mala sjajna crkva, s nadstrešnicom ispred nje, u kraju gdje nema bogzna koliko zemlje, ali gdje se još živi. I vidim tu na onoj uzbrdici ispod sela niskog plećatog čovjeka razdrljene košulje s rakunom u ruci, gdje se penje u selo.“ (Balota, 1937: 261)

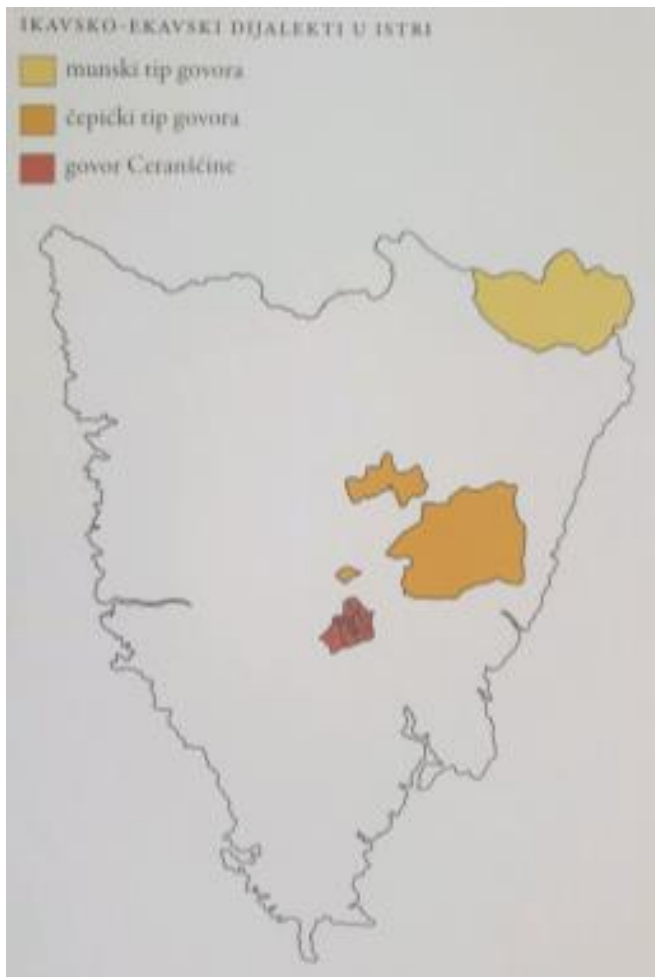
3.2. Jezične značajke govora Ceranščine

Govor Cera se ne spominje ni u jednom znanstvenom istraživanju, za razliku od Žminja i govora Žminjštine kojima Cere teritorijalno općinski pripada. Kako kaže Orijana Paus, govor Ceranščine se automatski svrstavao u ikavsko-ekavski dijalekt, zajedno s govorom Barbana, bez prethodnih znanstvenih istraživanja. (Paus, 2008: 130)

Prostor Ceranščine graniči s prostorom ikavskih govora prema jugu, jugoistoku, jugozapadu i sjeveroistoku te s prostorom ekavskih govora prema sjeveru i sjeverozapadu. (Paus, 2008: 130)

Orijana Paus provela je istraživanje u kojem je dokazala kako govor Ceranščine pripada ikavsko-ekavskom čakavskom dijalektu. Uspoređivala je značajke govora Ceranščine sa značajkama govora čepićkog tipa te potvrdila podudarnosti između ta dva govora. Budući da govor čepićkog tipa pripada rubnom poddijalektu ikavsko-ekavskog čakavskog dijalekta, njenim istraživanjem potvrđeno je kako i govor Ceranščine pripada tom poddijalektu. Orijana Paus navodi kako postoji razlika u govoru samih stanovnika Ceranščine, a te su razlike stanovnici sami svjesni o čemu govori i narodna ceranska poslovice, koju je zabilježila Evelina Rudan, a ona glasi: „Dokle Benčići reču tovâr, Rudani bi ga dva put dognali“ (Paus, 2008: 130)

Slika 3. Ikavsko-ekavski dijalekti u Istri

Izvor: Libri žminjski, 2008. str. 126.

4. USMENA ZAVIČAJNA BAŠTINA CERA

U ovom poglavlju zapisani su primjeri usmene zavičajne baštine iz mjesta Cere koje je autorica pronašla u literaturi i provođenjem intervjua s mještanima – Ceranima. Primjeri su razvrstani prema kategorijama usmene književnosti prema J. Kekezu te su dodane kategorije koje u literaturi nisu navedene.

4.1. Dramsko stvaralaštvo

„U selu Rudani, u srednjoj Istri, redovito se za zimskih večeri za djecu – ali su rado gledali i odrasli – izvodile scensko dramske igre sa svijećom voštenicom. Svijeću je držao jedan od gledalaca ili se postavljala na stol (rjeđe). Između svijeće i zida stavljaio je ruke izvođač predstave. Ponekad je to bio jedan čovjek, a ponekad i dva. Osim kretnjama prstiju, čije su se sjene odražavale na zidu, služili su se u predstavi i drugim rekvizitima, npr. zavezanom maramicom u obliku mišjeg tijela. Vrlo su uspješno dočarali oslušivanje zeca na livadi, šuljanje lisca, igru miša, valjanje magarca i sl. Kod toga uvijek se govorilo neki sadržaj vezan uz prikazivanu scenu, pri čemu se mijenjao ton glasa, kao da govore dva lika na sceni. U vrijeme jeseni, kad se čistilo klipove kukuruza od lišća ('lupilo') u kasnije sate, kad su djeca išla na počinak, izvodilo se i smjelije scene iz intimnog života muškarca i žena. Kod toga se koristilo i vlati kukuruza (za dočaravanje ženske kose).“ (Rudan, 1979: 265)

4.2. Usmeno književna retorika

4.2.1. Zdravice

„U zdravlje vaše, u grlo naše“

Kazivačica: Dragica Božac (zapisano: 26. 8. 2020.)

4.2.2. Basmе ili zaklinjanja

Molitva protiv uroka

„Se prekrižiš najprvo, ma trebe to z dušon molit, od svega srca. Kako da govoriš z Majkon Bojžon ili tega kega moliš.

Blaženi Sveti Kuzman Damjan,

zvadi (ime) uroki van.

Ku su od velega,

Ku su od malega.

Ku su od ženske,

ku su od muškega.

Ku su u selu,

ku su van sela.

Blažena Sveta Foška

da bi te ozdravila.

I se zmoli tri Očenaši, tri Zdrave Marije, tri Slava Ocu na čas Svete Foške. Tri ugljeva se ugasi. A ugljevi se svaki put hiti (...) u vodu. (...) prvo se zmoli pak hiti, pak pole drugoga isto tako, pak tretoga isto tako. I oni su šeko pali svi na dno.“

„Ne budi mu zla, ma je lipi.“

„Drek mu budi, ma je lip.“

„Prgi blago na, da mu ne daš uroki.“

Kazivačica: Božica Zec (zapisano: 23. 8. 2020.)

„Ki bi nama zlo želi, da bi na prču z vrh Učke drva goni.“

Kazivačica: Dragica Božac (zapisano: 26. 8. 2020.)

„Kud si ša unutra, hodi van!“

Kazivač: Romano Božac (zapisano: 26. 8. 2020.)

4.2.3. Brojalice

Na boru su jabuke

„Na boru su jabuke (palac)

Kupimo hi mi (kažiprst)

Nimamo zač (srednji prst)

Ukredimo babi kolač (prstenjak)

A ti minji muči, muči, muči. (mali prst)“

Kazivač: Sandi Božac (zapisano 23. 8. 2020.)

Pužu mužu

„Pužu mužu,

vadi roge van.

Da ti kuću ne prodan

staroj babi za duhan.“

Kazivačica: Dragica Božac (zapisano: 26. 8. 2020.)

4.2.4. Rugalice

„Cerani poderani.“

Kazivač: Sandi Božac (zapisano: 27. 8. 2020.)

4.3. Poslovice i zagonetke

4.3.1. Poslovice

„Ki visoko leti, nisko pada.“

„Brižna hiža kadi niki neće.“

„Ku šljutav poje oganj ložit, će boška zgorit.“

„Daj pomanje ćeš do dalje.“

„Slipemu vid ne pači.“

„Ki slabo dela, slabo i dočka.“

„Brižan on po kemu se drugi pameti vade.“

„Žena drži tri kantuna na hiži, muž samo jenega.“

„Dica po volje, svoje tuge i nevolje.“

„Ki gleda lune, ima prazne kasune.“

„Kakov otac, takov sin.“

Kazivačica: Fume Bratulić iz Hreljini, 97. godina (zapisali učenici OŠ Vladimira
Gortana Žminj)

(časopis *Mladice*, 1984. godina)

„Delaj ča ćeš, ma nećeš dokle ćeš.“

„Ki je kemu vadan, temu je i radan.“

„Molit kako da ćeš jutri umrit, a delat kako da ćeš za vajak živit.“

„Vrajže delo, vrazju plaću išće.“

„I grih će poč na pokoru.“

„Ki povi, vraga poji.“

„U delu je spas.“

„Život kratak, a smrt brza.

Njoj se ne zna dan ni čas.

Ako sada vrime gubiš,

nećeš ga imat zadnji čas.“

Kazivačica: Božica Zec (zapisano: 23. 8. 2020.)

„Ki pod drugin jamu kopa, sam u nju pada.“

Kazivačica: Dragica Božac (zapisano: 26. 8. 2020.)

4.3.2. Izreke

„Sveti Blaž, snigon daž.“

„Sveta Foška, snigon floska.“

Kazivač: Klaudio Zec (zapisano: 23. 8. 2020.)

„Sveta Agata, snigon bogata.“

Kazivačica: Božica Zec (zapisano: 23. 8. 2020.)

„Sveti Valentin, pod svakin trnon pir.“

Kazivač: Romano Božac (zapisano: 26. 8. 2020.)

4.3.3. Poslovice-anegdota

„Se ne zabaviš koliko ni brek u kovačiji.“

„Brek ni voli kovačiju jer, znaš zašto? Jer moj otac kat je stavi železo u oganj, kad je doša na nakvalo, kat je tuka je špricalo na okoli i breki su bižali van. Ali ča je bilo. Je doša barba Lojzo Hlor, pokojni z Rudani. I ta brek je doša unutra jer mu je bilo zima. Po zimi je bilo. je doša i kamo je ša? Pod ognjišće kadi je moj otac loži. I saki put kad je ša železon u oganj, je trupi u breka. I uze železo i ša na nakvalo delat. Je gleda da ga ne bi barba Lojze Hlor vidi. Je uze popečak, je stekli na kraju popečak i temu breku je pasa po jaji. A on „au, au, au“ biže zgoron, na vrh vrta se frma i si je liza, a Lojzo je ša za njen. „ku ku ku“ je vika. Ma ni torna u kovačiju. Drugi put kat je doša, ovamo u kovačiju je brek na vrh vrta lega u travu i ga je čeka. Ma u kovačiju ni doša. I to ti je vidiš brek neće u kovačiju aš iskra“

Kazivač: Ivan Božac (zapisano: 27. 8. 2020.)

4.3.4. Paremiologizmi

„Mehke glave“

„Obrnut guzicu“

Kazivačica: Kate Kuhar (zapisano: 22. 8. 2020.)

„Boh očuvaj“

Kazivačica: Božica Zec (zapisano: 23. 8. 2020.)

„Stari moj“

Kazivač: Ivan Božac (zapisano: 27. 8. 2020.)

4.3.5. Kletve, zakletve i proklinjanja

Orka Madona“

Kazivačica: Kate Kuhar (zapisano: 22. 8. 2020.)

„*Orko ladro*“

„*Orko Dio di dindio*“

„*Porko Dio*“

„*Orka malora*“

„*Boh brek*“

„*Orka Marija*“

„*Dio Majka Božža*“

Kazivač: Romano Božac (zapisano: 26. 8. 2020.)

„*Dio boh*“

„*Ma, Majka Božža Nebeska*“

„*Oštija Boh*“

„*Porko di anka*“

Kazivačica: Božica Zec (zapisano: 23. 8. 2020.)

„*Orko muš ladro*“

„*Vrag ti sriću poji*“

Kazivač: Ivan Božac (zapisano: 27. 8. 2020.)

4.3.6. Zagonetke

„Kosmato oznutru,

kosmato ozvan.

Stavi ga nutra,

zvadi ga van.“

(škafunica – čarapa)

Kazivačica: Božica Zec (zapisano: 23. 8. 2020.)

4.4. Lirska poezija

Oj divojko, jabuko rumena

„Oj divojko, jabuko rumena,

para da te naranča rodila.

Nije mene naranča rodila,

već me majka u gori zgojila,

bura mi je zibarica bila.“

Pjevao: Ivan Božac iz Cera (zapisano: 1973. godine)

(Renato Pernić, 1984: 47)

Tamo doli pokraj puta

„Tamo doli pokraj puta,

jedna mi mala kućica je žuta.

u toj mi kućici dvi su sestrice:

u te starije lipči su zubi,

a ta mlaja lipče me ljubi.“

Pjevao: Ivan Božac iz Cera (zapisano: 1973. godine)

(Renato Perinć, 1984: 48)

Pošla Anka u šumu

*„Pošla Anka u šumu,
Sekirom na ramenu.
Za njom gredu tri žandara,
sva tri naoružana.
Prvi nosi topove,
i taj drugi noževe,
i taj treći sablju tanku,
ki je zakla Anku.
Anka im se molila,
uvis je ruke dizala:
„Ča će reći moja majka,
da j'zaklana Anka?“
Svi su momci plakali,
koj' nisu Anku zaklali,
samo onaj nije plaka,
si je Anku zakla.“*

Pjevao: Ivan Božac iz Cera (zapisano: 1971. godine)

(Renato Perinć, 1984: 99)

Ala ima vraga dotu

*„Ala ima vraga dotu,
jenu škrinju od oriha.*

*Unutra su tri košulje,
tri košulje se na školje.
Jednu suče, drugu obuče,
a onoj drugoj šence tuče.
Unutra je jedna suknja,
ta je suknja od škrlata,
na kalkunu je puna blata“*

Pjevao: Božo Žgomba, Ivan Božac i Anton Božac iz Cera (zapisano: 1970. godine)

(Renato Pernić, 1984: 105)

Ja imam tri para volova

*„Ja imam tri para volova,
pokaži,
i pokaza tri para pužova,
s kim će poč orat.
Još da ima tri kvarnar ovaca,
pokaži,
i pokaza tri šake šenaca;
ma me svrbiju.
Još da ima kuću na tri poda,
pokaži,
i pokaza kuću prez krova,
kamo će poč spat.
Još da ima jenu lipu malu,*

pokaži,

i pokaza jenu staru babu;

s kim ću ja poč spat?“

Pjevao: Ivan Božac iz Cera (zapisano: 1973. godine)

(Renato Pernić, 1984: 115)

„Plavaj mi plavaj, moj brode,

pun si mi praha i balot.

Za njin mi gredu tri barke:

prva mi vozi naranče,

druga mi vozi jabuke,

treća mi vozi divojke“

Kazivač: Tone Rudan iz Rudani (zapisano: 1953. Rukopis M. Bošković-Stulli)

(Delorko, 1960: 53)

„Mila moja, otkud mi je doma,

Doma mi je otkud sunce stiže.

Sunce stiže mrež dvima gorami,

Jure spava mrež dvima ljubami.

Prva ljuba na ruki zaspala,

A ta druga s tiha mu govori:

„Uzmi mene, gospodine Jure!“

„Ne ću tebe, ponudna divojko,

jer ti imaš brajna srditoga.“

„Ja ću lako brajnu ugoditi.“

*Pošla ona u crnu goricu,
Našla tamo zmiju otrovnicu,
Zlatim nožem ju je oderala,
Pa je otrov iz nje ožimala.
Brajne pita hlažene vodice,
„Neman, bjane, hlažene vodice,
Već ja iman vinca od lozice.“
Brajne pije i mrt doli pade.“*

Kazivačica: Fumica Kocijančić, rođ. Rudan, iz Rudani (zapisano: 1953. Rukopis M.
Bošković-Stulli)

(Delorko, 1960: 107)

Sjedila tužna grlica

*„Sjedila tužna grlica
na suhen drencu vrh kolca.
Ona se tužna žalila
da si je drugca zgubila.
Najdi mi majko drugoga
išći si ga šćerko ti sama“*

Kazivačica: Božica Zec (zapisano: 23. 8. 2020.)

Oj vijolo

*„Oj vijolo, oj vijolo,
kraj vode studene.
Draga dušo, draga dušo,
Spomen je od mene.“*

I od mene, i od mene,

I od mog imena.

Goj se zame, goj se zame

Još si premalena.“

Kazivačica: Božica Zec (zapisano: 23. 8. 2020.)

4.5. Pripovijetke

4.5.1. Legende i predaje

Legenda o Žminju

„Ima jedna stara već skoro zaboravljena priča o osnutku Žminja. Čuo sam je u zaseoku Zeci, a glasi otprilike ovako: Kad je neko slavensko pleme naseljavalo Istru dvoumilo se gdje da stane i podigne naselje. Jedan slijepi starac, koga su vodili sobom, rekao je da se pleme zaustavi i podigne naselje tamo gdje uoče da raste biljka habat. – Tu je – rekao je navodno plemenski starješina – dobra i sveta zemlja. I putujući prema jugu na mjestu gdje se danas diže Žminj naiđoše na habat, visok i s crnim sjemenjem, i podigoše utvrdu. Tako je, kaže priča, nastao Žminj, jedno od najstarijih slavenskih naselja u Istri“ (Rudan, 1983: 137)

Predaje o izreci „Cerani nisu ljudi“

„ To ti je bi moj did. No, su ga zvali. Barba Ive No. I tu u Haluzi je dela šternu. I sad, ja san bi z didon. Je pasa tu z tovaricon po ordenje. Martelinu, macolu je ima. I Sad, -nevodo-, me je zva. -O dide rečite.- -hoj snami ćeš mi pomoć nakrgat ordenje u Haluze.-. I gremo mi u Haluze. Toj tovarici je falila samo besida. (...) Tamo je bilo desetak, dvanajs tih ljudi, z Žgombini, z Haluzi, ti preteli Jožetovi. Šterna gotova, stari moj. I on je doša i on je ša u hižu. I ti ljudi gledaju barba Iveta. Ja san puli tovarice bi. I govori – Ljudi, vidite vi ovu tovaricu? - - Ja- - Benj, sve ljude bin goni na mojoj tovarici. Sve ljude u Ceru bih goni na mojoj tovarici-. A na njegovoj tovarici je moga gonit samo moga dida. Moj did je bi čovik, a to drugo sve Cerani. I dan danas.“

Kazivač: Ivan Božac (zapisano: 27. 8. 2020.)

„Niki ljudi, ja, su pasivali od Barbana tamo. Pa su pasivali ispod crikve, a onde na školah ispod crikve da su sidili niki Cerani. Tamo su čakulali pak ja. Ti ljudi su hi pozdravili – Boh daj, Boh ljudi – A ovi nešto nadržani ili ča su bili već su rekli – Mi nismo ljudi, mi smo Cerani. To je ta druga priča“

Kazivač: Sandi Božac (zapisano: 26. 8. 2020.)

Predaja o obiteljskom nadimku

„Mi smo došli Prgini po nekin predidu. Baren kako su povidali. Dica su bili dica i tu se je var samljiva za ča za delat. I vajk da bi bi sidi na groti i prga u varu. Ljudi su pasivali – Ča – je reka, - vruga prgaš u tin varu, hoj ča delat.- Drugi dan pasa oni drugi – Ča prgaš u tin varu? Kega vruga prgaš? Hoj ča delat. – Prga, prga, prga i smo dobili nadimak Prga. Priko njega. Baren tako su mi rekli.“

Kazivač: Ivan Božac (zapisano: 27. 8. 2020.)

4.5.2. Anegdote

„Apropo, istraživači koji bivaju uhvaćeni od vlastite lovine, dakle, jedan drugi istraživač usmene lirike na tlu Istre i Kvarnera, dakle, Ive Rudan. To je ovako, eto, anegdota zapravo. Kako mi je on bio stric, u mom djetinjstvu, ja se sjećam da je, ah, to bi mogla govoriti ovako: Dakle, ja se domišljan da je on u Rudani, kad bi došao, obično bi nešto pomoga i delat na njivi i tako, i onda bi si spod oriha u vrtu. Tamo smo imali dva oriha i ovi je bi isto velik, na kantunu od hiže. I bile su nike škrlje od, kako dva praga, odnosno kako dvoje škale, spod. Oni put su bile zvađene te škale i su stavljene, ti bloki kamenja koji su bili jedanput škale i su stavljene spod tega oriha. Onda bi on tamo si i onda bi kanta: (...) Zaspal Pave spod oriha hlada.“ To se domišljan isto.“

Kazivačica: Evelina Rudan (zapisano: 18. 8. 2020.)

„(...) Je bi jedan kažun poli Galanti. I došlo je Ciganki za rodit. A ni mogla rodit. Došli su po nju (nonu) i šo je obrnula dite u njoj. I uslobodila je. I temu Ciganu je držala na krs. I fačol noj je darova. Nikad, je rekla, da joj ni nidan darova koliko Cigan. I fačoli. Ta fačol san joj ukrela, za stavit ga za poj h maši, aš je bi prelip. Na rožice kako su bivali (...)“

Kazivačica: Kate Kuhar (zapisano: 22. 8. 2020.)

„S tvojim noneton, prenoneton Toneton Boščen, smo hodili u Kanfanar zet pali za struju. Sad on u Štepčić se na jedan pal. Da te ga dignut, nisu mogli njim se je drsalo. Beš te ća - san rekla - da ga ja dignen. Ja san ga ćepala i san ga digla. Tone, prenono tvoj, je govori: Vrah je vidi nikad tako jaku žensku. San rekla - San van pokazala špegalj.“

Kazivačica: Kate Kuhar (zapisano: 22. 8. 2020.)

4.6. Molitve

„A ću Svetega Martina najprvo zmolit noj. Da ga zamete, to je starinska molitvica. Ko bih kapaca ma forši ću.“

Martine Sveti moli za nas

Ća ga je da jeno jedinstvo

To je sam gospodin Bog ki nan pride vazda nan pomoć.

Za preslavni sveti križ njigov.

Martine Sveti moli za nas.

Ća su ga dva?

Dva su stala pred Bogon.

Jena vera, jedan Boh.

Tri imena, sam jedan.

Pomozi Bože celi nan.

Na jeno jedinstvo to je sam gospodin Bog.

Ki nan pride vazda nan pomoć.

Za preslavni Sveti križ njigov.

Martine Sveti moli za nas.

Ča su ga tri?

Tri su patrijarki,

Dva su stala pred Bogon.

Jena vera, jedan Bog.

Tri imena, sam jedan.

Pomozi Bože seli nan.

Na jeno jedinstvo to je sam gospodin Bog.

Ki nan pride vazda nan pomoć.

Za preslavni Sveti križ njigov.

Martine Sveti moli za nas.

Ča su ga četiri?

Četiri su anđelići Bojži.

Tri su patrijarki.

Dva su stala pred Bogon

Jena vera, jedan Bog.

Tri imena, sam jedan.

Pomozi Bože seli nan.

Na jeno jedinstvo to je sam gospodin Bog.

Ki nan pride vazda nan pomoć.

Za preslavni Sveti križ njigov.

Martine Sveti moli za nas.

Ča ga je pet?

Pet je ran na Bogon.

Četiri su anđelići Božji.

Tri su patrijarki.

Dva su stala pred Bogon

Jena vera, jedan Bog.

Tri imena, sam jedan.

Pomozi Bože celi nan.

Na jeno jedinstvo to je sam gospodin Bog.

Ki nan pride vazda nan pomoć.

Za preslavni Sveti križ njigov.

Martine Sveti moli za nas.

Ča ga je šes?

Šes je odonošta kameneh.

Pet je ran nad Bogon.

Četiri su anđelići Božji.

Tri su patrijarki.

Dva su stala pred Bogon

Jena vera, jedan Bog.

Tri imena, sam jedan.

Pomozi Bože seli nan.

Na jeno jedinstvo to je sam gospodin Bog.

Ki nan pride vazda nan pomoć.

Za preslavni Sveti križ njigov.

Martine Sveti moli za nas.

Ča ga je sedan?

Sedan Majke Božje žalosneh.

Šes je odonošta kameneh.

Pet je ran nad Bogon.

Četiri su anđelići Božji.

Tri su patrijarki.

Dva su stala pred Bogon

Jena vera, jedan Bog.

Tri imena, sam jedan.

Pomozi Bože seli nan.

Na jeno jedinstvo to je sam gospodin Bog.

Ki nan pride vazda nan pomoć.

Za preslavni Sveti križ njigov.

Martine Sveti moli za nas.

Ča ga je osan?

Osan Majke Božje krunjened.

Sedan Majke Božje žalosneh.

Šes je odonošta kamened.

Pet je ran nad Bogon.

Četiri su anđelići Božji.

Tri su patrijarki.

Dva su stala pred Bogon

Jena vera, jedan Bog.

Tri imena, sam jedan.

Pomozi Bože seli nan.

Na jeno jedinstvo to je sam gospodin Bog.

Ki nan pride vazda nan pomoć.

Za preslavni Sveti križ njigov.

Martine Sveti moli za nas.

Ča ga je devet?

Devet su ga Koro anđelkih?'

Osan Majke Božje krunjened.

Sedan Majke Božje žalosneh.

Šes je odonošta kamened.

Pet je ran nad Bogon.

Četiri su anđelići Božji.

Tri su patrijarki.

Dva su stala pred Bogon

Jena vera, jedan Bog.

Tri imena, sam jedan.

Pomozi Bože seli nan.

Na jeno jedinstvo to je sam gospodin Bog.

Ki nan pride vazda nan pomoć.

Za preslavni Sveti križ njigov.

Martine Sveti moli za nas.

Ča ga je deset?

Deset zapovedi Božjih.

Devet koro anđelkih.

Osan Majke Božje krunjened.

Sedan Majke Božje žalosneh.

Šes je odonošta kamened.

Pet je ran nad Bogon.

Četiri su anđelići Božji.

Tri su patrijarki.

Dva su stala pred Bogon

Jena vera, jedan Bog.

Tri imena, sam jedan.

Pomozi Bože celi nan.

Na jeno jedinstvo to je sam gospodin Bog.

Ki nan pride vazda nan pomoć.

Za preslavni Sveti križ njigov.

Martine Sveti moli za nas.

Ča ga je edanajs?

Edanajs je sudnjih deli.

Deset zapovedi božjih.

Devet koro anđelkih.

Osan Majke Božje krunjened.

Sedan Majke Božje žalosneh.

Šes je odonošta kameneh.

Pet je ran nad Bogon.

Četiri su anđelići Božji.

Tri su patrijarki.

Dva su stala pred Bogon

Jena vera, jedan Bog.

Tri imena, sam jedan.

Pomozi Bože celi nan.

Na jeno jedinstvo to je sam gospodin Bog.

Ki nan pride vazda nan pomoć.

Za preslavni Sveti križ njigov.

Martine Sveti moli za nas.

Ča ga je dvanajs?

Dvanajs apostoji Božjih.

Edanajs je sudnjih deli.

Deset zapovedi božjih.

Devet koro anđelkih.

Osan Majke Bojže krunjened.

Sedan Majke Bojže žalosneh.

Šes je odonošta kameneh.

Pet je ran nad Bogon.

Četiri su anđelići Bojži.

Tri su patrijarki.

Dva su stala pred Bogon

Jena vera, jedan Bog.

Tri imena, sam jedan.

Pomozi Bože seli nan.

Na jeno jedinstvo to je sam gospodin Bog.

Ki nan pride vazda nan pomoć.

Za preslavni Sveti križ njigov.

Martine Sveti moli za nas.

Ča ga je trinajs?

Trinajs je sam Isus.

Sukrs naš, ki nan pride vazda nan pomoć.

Za preslavni Sveti križ njigov.

Martine Sveti moli za nas.

Dvanajs apostoli Božjih.

Edanajs je sudnjih deli.

Deset zapovedi bojžih.

Devet koro anđelkih.

Osan Majke Bojže krunjened.

Sedan Majke Bojže žalosneh.

Šes je odonošta kamened.

Pet je ran nad Bogon.

Četiri su anđelići Bojži.

Tri su patrijarki.

Dva su stala pred Bogon

Jena vera, jedan Bog.

Tri imena, sam jedan.

Pomozi Bože Celi nan.

Na jeno jedinstvo to je sam gospodin Bog.

Ki nan pride vazda nan pomoć.

Za preslavni Sveti križ njigov.

Martine Sveti moli za nas.

Ča ga je trinajs?

Trinajs je sam Isus.

Sukrs naš, ki nan pride vazda nan pomoć.

Za preslavni Sveti križ njigov.

Martine Sveti moli za nas.

Ča ga je trinajs?

Trinajs je sam Isus.

Sukrs naš, ki nan pride vazda nan pomoč.

Za preslavni Sveti križ njigov.

Martine Sveti moli za nas.

Sada i u vijeke vjekova. Amen.“

(...) Meni štenta pol ure ga molit, a dvi ure se ga je molilo kad se ga je pjevalo. Cele dvi ure. I tega trinajstega: Sam Isus, Sukrs naš ki nan pride vazda nan pomoč, njega se reče, ne znan kolike beside več, kad se fini, to san zabila. Ali se torna nazada i mu se pole njega, joped poglavari (...) Ja san ga zapoštala od dičinska. Aš to se je pjevalo. Trukinja je bivalo (...) Kad se je trukinja lupila, mulila, to su ženske kantale, da nin brže vrime pasa.“

Kazivačica: Kate Kuhar (zapisano: 22. 8. 2020.)

Homo spat, Boga zvat

„Homo spat, Boga zvat.

Svetin križen prebivat.

Križ teče po nebu,

Mat Marija po zemlje.

Trileće, muleće.

Božega sina zoveće.

Daj mi sine onu reč,

Ča mi je bog obeća.

Ča ti je bog obeća?

Tri ključići od raja.

U rajju je Marija, žute kose gladila.

Kamo šnjima ladala?

Slavu Bogu davala.
Tante gori Marija,
Tri gosti van gredu.
Ča su mi to za jeni tri gosti?
Tri anđelići bojži.
Ča mi oni tu jišču?
Jenu milos bojžu.
Kadi bi prespali,
Kadi bi prebivali?
Pred Svetega Jurju rati.
Sveti Jure Jurenji.
Budi naš dobar pomoćnik.
Od večere do zore.
Dokle peteh zapoje.
Sveti Jura z Rima,
Ki nan duše prima.
Primi Bože i moju.
Stavi u raj nebesku, poli svoju.“

Kazivačica: Kate Kuhar (zapisano: 22. 8. 2020.)

„Ozela se, ozela pred Blaženu Mariju.
Sretila se na grešnika.
Kamo gre, grešnik moj?
Sveti Rim ki mi dušu spokori,

Spokori se pred manon.

Ča si učinija?

Mater i oca san ubija.

Sestru i brata san utopija.

Dvi san pare razružijo,

Dvi san kume odbijo.

Kuda kume hodile,

Za njin ove gorile.

Devet šežnji široko,

Devet šežnji dimboko.

Sudila ga, sudila.

U pusti, pustinju,

Devet let i deseto jedan dan.

Kad je steklo devet let i deseto jedan dan

Doletila tica golubica.

Stanti gori grešnika.

Grehi su ti oprošćeni.

Kako ću ja gori stati?

Moje kosti kamene,

Moje žile drevene.

Moja krv na vodu,

Moje tilo, sunca prah.

Moja dušo, svitla raj.

Amen.“

Kazivačica: Kate Kuhar (zapisano: 22. 8. 2020.)

Sveta Nediljica

*„Blažena sveta Nediljica,
Ranostalnica, bojža pokornica.
Od velima rukami,
Z rumenima lici,
Protekla je Djevici Mariji.
Dobro jutro, blažena Sveta Nediljica,
Ča ste mi vi tako rano dotekla?
Iskati gren svojega sina,
Na onu velu, velu goru
Ka je najveća od sih gora.
Nutra je uzidana jena mala crkvica,
S tamijanon kaljena,
S krvicon je zalita.
Nutri klječi blaženi Sveti Ivan.
Obrni se kontra nan,
kontra stoku sunca,
kontra Božemu gropcu.
Ki bi kapaca tu molitvicu zmoliti
Ne bi ima straha noćnega mraka,
Ni dica potopljenja,
Ni grmića, ubijjenja
Ni umrit prez svetega tela.“*

Kazivačica: Kate Kuhar (zapisano: 22. 8. 2020.)

*„Božji petešaki
Na goro su staši
Marijo su zvaši
Stante gori Marija.
Isus se je rodija.
Židovi su ga uzeli,
Na križiću propeli.
Krvica mu tekla.
Anđelići, beralići
Božji prelečnići,
Biži, biži hudoba
Tu te pasat tre device
ke nose tri svećice.
Od peteh do petaka
peti dan našega Isusa,
Mučan dan.
On je mučan i rojen.
Na drvo križa postavljen.
Sve njegove rane, male i velike
S krvljon su zalite.
A njegova glava
Z oštrin trnon ukovana.
Majka mu pod križen plače,*

Na kolena pada.

A njegova krv po njoj kapa.

Isus z križa odgovara:

Stante ljudi gorit tu tuđu ženu.

Majka sinu odgovara:

Sin moj mili, sin moj dragi

Prije san ti bila mila majko,

A sad san ti tuđa žena.

Majko moja već me bole suze tvoje

Nek na križu rane moje.

Majko moja ne plači mi.

Doć će peta ura treći dan

Doletit će z neba svitla zvezda,

a stražara neće biti.

Kamen će se rastopiti,

Grob će se otvoriti.

Ja ću uskrsnuće cilemu svitu biti.

Po svih crkav svetih zvona zazvoniti.

Tako i u vijeke vijekova.“

Kazivačica: Kate Kuhar (zapisano: 22. 8. 2020.)

„Ovo je tekst kojeg znam iz svog predistraživačkog iskustva, dakle iz svog djetinjstva, jer ga je kazivala moja nona Zvana, rođena Kramar, Zvana Rudan rođena Kramar 1913. i ona ju je izgovarala, dakle, tu molitvicu u mom djetinjstvu pa sam ju ja tako i zapamtila. A kad sam prvi put istraživala, dakle, 91. u okviru istraživanja za

seminarski rad iz Usmene književnosti kod profesora Stipe Botice, onda je tu, taj isti tekst izgovorila (.....) naravno, kako usmena živi u inačicama, ju je izgovorila, ja mislim, Štefanija Benčić, rođena Poljak iz Cera, koja je nakon toga umrla. Onda me ta (.....) molitvica bila toliko zainteresirala pa sam pogledala i vidjela sam da je to jedna od najraširenijih molitvica na hrvatskom području. Da postoji u kajkavskim i u čakavskim i u štokavskim inačicama. Recimo u štokavskim inačicama počinje „ido leći, Boga reći“, ali ja ću sad naravno, na čakavskom onako kako je moja nona govorila:

Homo spat, Boga zvat.

Svetin krizen prebivat.

Križ teče po nebu,

Mat Marija po zemlji.

I jedan vrtić razgrajen

Pun je rožic nasajen

U njemu je Marija

žute kose češljala

Bijele ruke mahala,

Kamo njima mahala,

Bogu slavu davala.

Sveti Jure, Jurenik

budi nami pomoćnik.

Sveti Petre z Rima,

Ki nan duše prima,

primi moje učeštvo

Svetom milošću.

„Kao što ćete i vidjeti, dakle, ova molitvica je ovdje zapravo riječ je o kontrakciji vjerojatno dviju molitvica, u nju su se umiješale dakle, jedni stihovi su ovi koji se odnose na molitvu prije spavanja, a drugi, drugi segment je ovaj uvučeni, interpolirani segment molitvice neke, još starije, vjerojatno ili paralelne molitvice o Majci Božjoj. Prema tome vrlo je vjerojatno riječ o tome da je u usmenoj transmisiji došlo do uvjetno rečeno kontaminacije odnosno kontrakcije, spajanja interpolacije dviju različitih molitvi. Završni dio o Svetom Jurju Jureniku koji će nam biti pomoćnik i Svetom Petru z Rima su vjerojatno završne formule za veći broj molitvica.“

Kazivačica: Evelina Rudan (zapisano: 18. 8. 2020.)

4.7. Obiteljski nadimci

„Šviki“

„Barduni“

„Kantunjeri“

„Prgini“

„Kralji“

„Radibobi“

„Šćorkini“

„Mući“

Kazivači: Klaudio i Božica Zec (zapisano: 23. 8. 2020.)

„Paripi“

Kazivač: Ivan Božac (zapisano: 27. 8. 2020.)

Zaključak

Uz tradiciju, običaje i vjerovanja, usmena zavičajna baština specifična je za svako područje čime se dokazuje postojanje raznolikosti i jedinstvenosti svih naroda svijeta. Ovim diplomskim radom došlo se do zaključka kako usmena zavičajna baština mjesta Cere čini bogatstvo nematerijalne kulturne baštine tog područja. Činjenica je kako je usmena zavičajna baština jedan od elemenata kojima se tumači i saznaje prošlost svakog mjesta pa tako i Cera. Usmena baština primjer je očuvanja tradicije i običaja kroz što se i očituje njezina važnost i značaj.

Provedenim istraživanjem dostupne literature došlo se do zaključka kako je usmena zavičajna baština, odnosno usmena književnost ili narodno stvaralaštvo, kako se u literaturi naziva, temelj književnosti općenito. Kazuje kako su i nepismeni ili polupismeni ljudi imali potrebu za stvaranjem književne umjetnosti, a da nisu ni sami znali što stvaraju ni koliku vrijednost ima njihovo stvaranje.

Istraživanje provedeno intervjuima s nekoliko stanovnika Cera pokazalo je kako postoji više vrsta usmene zavičajne baštine, odnosno usmene književnosti ili narodnog stvaralaštva, nego što to u literaturi piše. Neke od njih su molitvice ili nadimci obitelji koji su se isto tako prenosili s koljena na koljeno. Isto tako pokazalo se kako epskih vrsta usmene književnosti nema na tom području. Za neke vrste postoje samo sjećanja, ali ne i konkretnih tekstova, kao što je na primjer dramsko stvaralaštvo za koje su ispitanici rekli da se sjećaju predstava sa sjenama na zidu, ali ne i priče koje su se na taj način prikazivale.

Literatura

1. Balota, M. (1959.) *Proza i poezija*. Rijeka: Matica hrvatska.
2. Bošković Stulli, M. (1999.) *O usmenoj tradiciji i životu*. Zagreb: Konzor.
3. Delorko, O. (1960.) *Istarske narodne pjesme*. Zagreb: Institut za narodnu umjetnost.
4. Duda, I. (ur.) (2005.) *Istarska enciklopedija* Leksikografski. Zagreb: zavod Miroslav Krleža.
5. Gruber, D. (2005.) Povijest Istre. U: Krajcar, M., Mutnjaković, A. i Salaj, M. (ur.) *Povijest Istre*. Ponovno izdanje. Zagreb-Žminj: Katedra Čakavskog sabora, Društvo Istrana Zagreb i Braća Hrvatskoga Zmaja. str. 17. – 233.
6. Spinčić, V. (2005.) Narodni preporod u Istri. U: Krajcar, M., Mutnjaković, A. i Salaj, M. (ur.) *Povijest Istre*. Ponovno izdanje. Zagreb-Žminj: Katedra Čakavskog sabora, Društvo Istrana Zagreb i Braća Hrvatskoga Zmaja, str. 237. – 263.
7. Kekez, J. (1986.) Usmena književnost. U: Škreb, Z. i Stamić, A. (ur.) *Uvod u književnost, teorija i metodologija*. Četvrto izdanje. Zagreb: Globus, str. 133. – 192.
8. Paus, O. (2008.) Jezične značajke govora Ceranšćine. U: Krajcar, S. (ur.) *Libri žminjski, libar drugi*. Žminj: Katedra Čakavskog Sabora Žminj. str 125. – 131.
9. Pernić, R. (1985.) *Narodne pjesme iz Istre*. Pula: Istarska naklada.
10. Rudan, E. (2016.) *Vile s Učke; Žanr, kontekst, izvedba i nadnaravna bića predaja*. Zgreb: Hrvatska Sveučilišna naklada d.o.o.
11. Rudan, I. (1979.) *Narodna čakavska poezija na tlu Istre i Hrvatskog primorja*. Čakovec: Zrinski.
12. Rudan, I. (1983.) *Istarskim raskrižjima*. Pula: Istarska naklada.

Članak u časopisu

1. *Mladice* – List učenika OŠ „Vladimir Gortan“ Žminj, uredništvo: Novinarsko-literarna grupa OŠ Vladimira Gortana Žminj, školska godina 1984. /1985.
2. Rudan, I. (1979.) Suvremenost Istre i narodno stvaralaštvo. *Istra*. 17 (7/1979.) str. 66. – 73.

3. Rudan, I. (1980.) Trajanje usmene književnosti. *Istra*. 18 (9/1980.) str. 54. – 59.

Internetski izvori

1. Solar, M. (1976.) *Teorija književnosti*. Zagreb: Školska knjiga. (dostupno na: https://www.academia.edu/18977262/281983192_Milivoj_Solar_Teorija_Knjizevnosti, pristupljeno: 21. 7. 2020.)
2. Službena web stranica Istarske Županije, Istarska Županija – Zemljopisni podaci (dostupno na: <https://www.istra-istria.hr/index.php?id=263>, pristupljeno: 20. 07. 2020.)

Popis kazivača

1. Božica (Nadalina) Zec iz Zeci. 80 godina. Rođena 1940. godine.
2. Dragica Božac iz Jušani, 76 godina. Rođena 1944. godine.
3. dr. sc. Evelina Rudan iz Rudani. Profesorica na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. 49 godina. Rođena 1971. godine.
4. Ivan Božac iz Kinkeli, 74 godine. Rođen 1946. godine.
5. Kate Kuhar iz Žavori, 98 godina. Rođena 1922. godine.
6. Klaudio Zec iz Zeci, 50 godina. Rođen 1970. godine.
7. Romano Božac iz Hreljini, 78 godina. Rođen 1942. godine.
8. Sandi Božac iz Žminja, 53 godine. Rođen 1967. godine.

Popis slika

Slika 1. – Dijalektološka karta čakavskog narječja u Istri.....	25
Slika 2. – Karta Ceranšćine	26
Slika 3. – Ikavsko-ekavski dijalekti u Istri.....	28

Sažetak

Usmena zavičajna baština karakteristika je svih naroda u svijetu i vrlo je važna za očuvanje tradicije i običaja jednog naroda. Ona se prenosila s koljena na koljeno, a najviše se stvarala u mjestima gdje nije bilo, ili je bilo malo, pismenih stanovnika. Autori usmene zavičajne baštine, ljudi koji su je stvarali, nisu nužno bili i oni koji su je prenosili jer su tu ulogu imali izvođači.

Ovaj diplomski rad istražuje usmenu zavičajnu baštinu mjesta Cere koji se nalazi u središnjoj Istri. U radu se ukratko obrađuje povijest Istre te govor i načini očuvanja usmene zavičajne baštine na tom području. Detaljnije se obrađuje govor Cera te primjeri usmene zavičajne baštine s tog područja. Primjeri usmene zavičajne baštine mjesta Cere preuzeti su iz literature i iz intervjua koje je provela autorica s mještanima. Pronađeni primjeri su raspoređeni po kategorijama na koje se dijeli usmena književnost. Autorica je pronašla primjere za većinu kategorija. U mjestu istraživanja nisu nađeni primjeri epske poezije, ali je pronađeno mnogo primjera molitvi. Molitve doduše nisu navedene kao kategorija u teoriji usmene književnosti. Za pronađene primjere ne postoje pisani zapisi već su se prenosili s koljena na koljeno usmenom predajom.

Ključne riječi: usmena zavičajna baština, tradicija, Istra, Cere, očuvanje

Summary

Oral native heritage is a characteristic of all people in the world and It is also very important for preserving the tradition and customs of one nation or community. It is usually passed down from generation to generation, created in places where there was no, or few, literate community members. The authors of the oral native heritage, the persons who created it, were not necessarily the ones who transmitted it, that was the role of the performers.

This thesis explores the oral native heritage of the place of Cere, which is in central, rural part of Istria. The paper briefly deals with the history of Istria, the customs of speech and ways of preserving the oral native heritage in the researched area. It also explores in more detailed way oral customs of Cere and examples of oral native heritage. Examples of the oral native heritage of Cere are taken from the literature and from the interviews conducted by the author with the local community members of Cere. Discovered examples are arranged in theoretical categories: lyrical and epic poetry, dramatic creation, oral native rhetoric, proverbs, riddles and short stories. Examples were discovered in every category except for the epic poetry for which no examples were found. Notable fact is that many examples of prayers were found. Prayers, however, are a category in the theory of oral literature. There is no records for discovered examples since those have been passed down from generation to generation by word of mouth.

Keywords: Oral native heritage, tradition, Istria, Cere, conservation